

PODREČZNIK

SPIS TREŚCI

2 — Rozszerzony przykład rozgrywki

11 — Kolejne przykłady

13 — Tło historyczne

27 — TEN ZAPOMNIANY WIEK XVIII...

30 — UWAGI PROJEKTANTÓW GRY

31 — OD WYDAWCY

31 — WYBRANA BIBLIOGRAFIA

32 — AUTORZY

ROZSZERZONY PRZYKŁAD ROZGRYWKI

Roman i Eliza grają w *Imperial Struggle*, Roman jako Francja (niebieski), Eliza jako Wielka Brytania (czerwony). Podczas kroku 6 przygotowania rozgrywki Roman i Eliza dobierają Wojska z okresu wojny o sukcesję hiszpańską, jak pokazano na poniższym arkuszu Wojny. (W tym przykładzie wszystkie te żetony są odkryte dla lepszej czytelności, ale w rzeczywistej grze każda strona może zobaczyć tylko swoje własne Wojska). Należy pamiętać, że Francuzi zaczynają z jednym Wojskiem Elitarnym w Europie, w tym przypadku jest to „Maison du Roi”:

WOJNA O SUKCESJĘ HISZPAŃSKĄ			
1. Europa Środkowa Region: Europa Posiłki: Austria, Bawaria, Dania-Norwegia, Zjednoczone Prowincje, Portugalia, Niemcy, Saksonia, Sabaudia Przeważal przewagi: 1-2 2 PZ, 3-4 2 PZ + 1 PP, 5+ 3 PZ + 2 PP Zwycięzca otrzymuje: 1 PO, 2 PO, 3 PO Przegranzy otrzymuje: 1 PO, 2 PO, 3 PO Inne dostępne Terytoria: San Agustin, Asiento, Zaskoka Hudsona, Akadia		2. Hiszpania Region: Europa Posiłki: Administracja Sardynia, Hiszpania, Eskadry Przeważal przewagi: 1 1 PZ, 2-3 1 PZ + 1 PP, 4+ 1 PZ + 2 PP Zwycięzca otrzymuje: 1 PO, 2 PO, 2 PO Przegranzy otrzymuje: 1 PO, 2 PO Inne dostępne Terytoria: San Agustin, Asiento	
3. Wojna królowej Anny Region: Ameryka Północna Posiłki: znaczniki Konfliktów, Floty, Eskadry Przeważal przewagi: 1-2 1 PZ, 3 1 PZ + 1 PP, 4+ 1 PZ + opuść Flagi na 1 Rynek w Ameryce Płn. + 1 PP Zwycięzca otrzymuje: 1 PO, 1 PO, 2 PO Przegranzy otrzymuje: 1 PO, 2 PO		4. Powstanie jakobickie Region: Europa Posiłki: Salony, Zjednoczone Prowincje, Irlandia, Saksonia, znaczniki Konfliktów Przeważal przewagi: 1-2 1 PZ, 3-4 2 PZ, 5+ 4 PZ Zwycięzca otrzymuje: 1 PO, 1 PO, 2 PO Przegranzy otrzymuje: 1 PO, 2 PO Skutki Kampanii: Za zwycięstwo z przewagą 3+ Francja umieszcza znacznik Zwycięstwo jakobickie na planie w pobliżu Irlandii i Saksonii.	

wymagana jest przewaga 2 (Flag lub Eskadr), więc stanowi trudniejszy łup. Gracze teraz skupiają się na Globalnym Popycie i dobierają 3 żetony: ryby, tytoń i trzcinę cukrową. Sytuacja odmieniła się w mgnieniu oka: Karaiby, z Nagrodą za Dominację 0 PZ, miały w tej turze zaznać spokoju. Ale z oboma oferowanymi towarami w Globalnym Popycie – i kładąc na stole dodatkowe 5 PZ do zgarnięcia – Karaiby przyciągną w tej turze największą uwagę. Eliza jest również niezadowolona z wylosowania ryb, ponieważ zwiększa to wartość inwestycji w Ameryce Północnej. Postanawia zająć się tam sytuacją wojskową jeszcze pilniej przed wybuchem wojny królowej Anny.

Gracze pomijają Fazę Porządkową, ponieważ w grze nie ma jeszcze znaczników Wyczerpania, i ujawniają żetony Inwestycji dla tej tury. Losują 9 żetonów i umieszczają je odkryte na polach Dostępnych Inwestycji. Odkryte Inwestycje to:

Roman jest dość zadowolony z tych żetonów, chociaż jakobicy mogą potrzebować pomocy. Eliza jest nieco mniej zadowolona, szczególnie z perspektywy utraty wpływów w Ameryce Północnej tak wcześnie w grze.

Eliza i Roman są gotowi do rozpoczęcia pierwszej tury. Pomijają Fazę Talii Wydarzeń i Fazę Zwiększania Limitu Zadłużenia, ponieważ nie występują one w pierwszej turze. W Fazie Nagród za Dominację odkrywają górny żeton Nagrody za Dominację na każdym polu Nagrody. (Dolne żetony zostaną odkryte w fazie Nagród za Dominację tury 2). Nagrodami za Dominację w Regionach w tej turze będą:

- ♦ **Europa:** 1 PZ (+1 Punkt Odwetu)
- ♦ **Ameryka Północna:** 2 PZ
- ♦ **Indie:** 1 PZ (+1 Punkt Odwetu)
- ♦ **Karaiby:** 0 PZ (+1 Punkt Odwetu)

Eliza zgrzyta zębami, widząc, że Nagroda za Dominację w Ameryce Północnej przyznaje w tej turze najwięcej PZ, i już się denerwuje przygotowaniami do Wojny. (Ona nie wie, że najlepsze Wojsko Elitarne Romana już jest na arkuszu tej Wojny!) Aby zabezpieczyć żeton 2 PZ,

Dobranie powyższych żetonów Globalnego Popyciu znacznie zwiększa wartość ekonomiczną Karaibów.

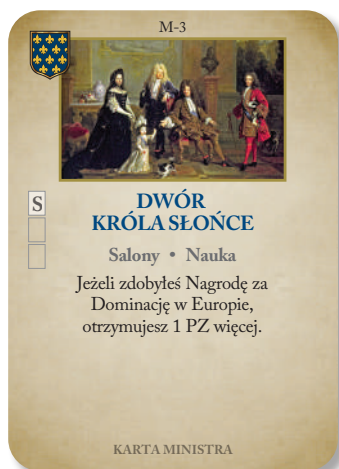
Gracze rozważają swoje opcje wynikające z odkrytych żetonów Inwestycji. Tylko trzy żetony mają symbol Wydarzenia, więc w tej turze będą dostępne tylko trzy Wydarzenia – a bycie graczem, który zagra dwa, może mieć duże znaczenie. Po drugie, jest tylko jeden żeton z Militarną Akcją Główną, więc przeprowadzenie większości Akcji Militarnych będzie wymagało zwiększenia Długu (Militarne Akcje Poboczne, których jest kilka, przyznają tylko 2 6). Ponadto tylko jeden gracz będzie w stanie przeprowadzić agresywną akcję morską, ponieważ przepędzenie wrogiej Eskadry wymaga PA z Akcji Głównej lub Wydarzenia. (Pamiętaj, że z wyjątkiem obecności znacznika Konflikty, Flagi i Eskadry przeciwnika nie mogą zostać usunięte w wyniku Akcji Pobocznej, a znaczniki Konfliktów nie mogą znajdować się na Akwenach). Pierwszy gracz, który rozmieści Eskadry, na pewno mocno na tym skorzysta. Pomimo ograniczonych 6, odkryte żetony Inwestycji oferują sporo Politycznych Punktów Akcji 4. Oferują one liczne możliwości zawierania sojuszy na całym świecie.

Teraz każdy gracz dobiera na rękę swoje karty Wydarzeń. Roman dobiera #3 CHOROBY TROPICALNE, #12 WYDATKI WOJSKOWE RUJNUJĄ SKARB i #8 REFORMA PODATKOWA. Eliza dobiera #6 SOJUSZE Z RDZENNYMI AMERYKANAMI, #1 WOJNA W KARNATYKU i #15 PŁATNOŚĆ ODSETEK. Oboje wiedzą, że w związku z małą liczbą symboli Wydarzeń na żetonach Inwestycji nie rozegrają wszystkich swoich Wydarzeń, więc teraz skupiają się na wyborze kart Ministrów w odniesieniu do sytuacji na planszy.

Roman patrzy na swoje karty i żetony Inwestycji i postanawia, że w tej turze skupi się na Europie. Mnogość Akcji Politycznych dobrze łączy się z jego kartą Ministra #M-1 KARDYNAŁOWIE W SŁUŻBIE KRÓLA:

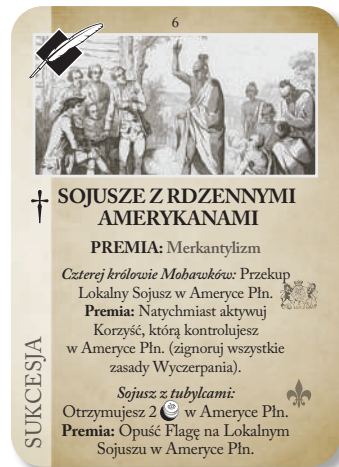

Kompetencja Administracji jest dla niego bezużyteczna w tej turze, ponieważ nie ma Wydarzeń, których efekty premiowe korzystałyby z Administracji. Ale może wylosuje takie wydarzenie w kolejnej turze, a dodatkowa siła polityczna oferowana przez tego Ministra wydaje się warta tego ryzyka. A ponieważ planuje przeprowadzenie silnych ruchów politycznych w Europie, wybiera #M-3 DWÓR KRÓLA SŁOŃCE jako swoją drugą kartę Ministra. Oprócz premii w postaci PZ za zdobycie Nagrody za Dominację w Europie, ta karta posiada kompetencję w Nauce, która zwiększy efekt wydarzenia CHOROBY TROPIKALNE – nieprzyjemną niespodzianką dla Elizy, jeśli zdecyduje się na agresywny ruch na Karaibach (co, biorąc pod uwagę Globalny Popyt, wydaje się prawdopodobne). Kładzie zakryte karty Ministrów na swoim arkuszu gracza. Karty Ministrów gracz może ujawnić tylko w swojej rundzie, jeśli chce skorzystać z ich zdolności lub kompetencji albo zamierza wykorzystać działanie karty Ministra w przyszłości, np. w nadchodzącej wojnie.

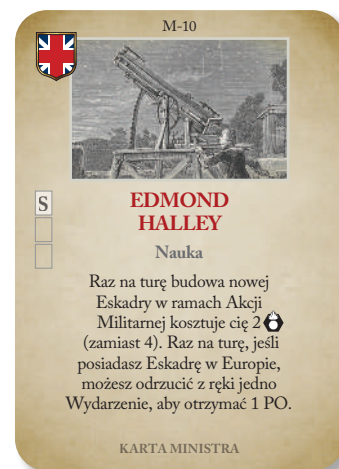

Eliza jest bardzo szczęśliwa, widząc SOJUSZE Z RDZENNYMI AMERYKANAMI, których efekt jest dość silny – zwłaszcza jeśli rozpatrzy również efekt premiowy. Aby jednak zagrać tę kartę Wydarzenia, musi wybrać żeton Inwestycji nie tylko z symbolem Wydarzenia, ale także Polityczną Akcją Główną (wskazaną przez ikonę Akcji Politycznej w lewym górnym rogu karty).

Na szczęście dwa żetony Inwestycji z symbolami Wydarzeń zapewniają Polityczne Akcje Główne, więc o ile dostanie jeden z nich, będzie mogła zagrać SOJUSZE Z RDZENNYMI AMERYKANAMI.

Chce wykorzystać efekt premiowy, więc postanawia wziąć #M-7 KOMPANIA WSCHODNIOINDYJSKA jako swoją pierwszą kartę Ministra, ponieważ posiada ona kompetencję Merkantyizm. Dodatkowo ta karta nagradza ją również za kontrolowanie Korzyści ekonomicznych, co może się opłacić w dłuższej perspektywie. Jako swoją drugą kartę Ministra wybiera #M-10 EDMOND HALLEY. Mnogość Militarynych Akcji Głównych zapewni jej zbudowanie tanio Eskadry, a obecność Królewskiej Marynarki Wojennej w Ameryce Północnej i na Karaibach pomoże jej chronić Rynki, których będzie potrzebować, aby zdobyć Nagrody za Dominację w tych Regionach i Nagrody Globalnego Popytu. Ponadto, ponieważ nie będzie mogła zagrać wszystkich kart Wydarzeń, przydatna wydaje się możliwość wymiany jednej karty Wydarzenia na Punkt Odwetu.

Po wybraniu kart Ministrów Roman (jako gracz z Inicjatywą) musi teraz zdecydować, kto jako pierwszy rozegra swoją rundę. Wskazanie siebie pozwoli mu wybrać jedyną Militaryną Akcją Główną na arkuszu Inwestycji. Mógłby też zapewnić sobie możliwość zagrania dwóch Wydarzeń. Najlepszym dla niego rozwiązaniem byłoby zagranie Wydarzenia CHOROBY TROPIKALNE przeciwko Elizie w późniejszej części tury, ale przy tak małej liczbie symboli Wydarzenia, prawdopodobnie nie będą one później dostępne. Oczywiście rozegranie swojej rundy jako drugi da mu ostatnie słowo na planszy przed

fazą Punktacji. Roman jednak postanawia grać jako pierwszy i wybiera ten żeton Inwestycji w swojej pierwszej rundzie:

Po pierwsze, Roman musi zdecydować, czy zagrać Wydarzenie, na co pozwala mu symbol Wydarzenia na wybranym żetonie Inwestycji. Wybiera CHOROBY TROPIKALNE i opuszcza Flagę BR z St. Lucii i usuwa własną Flagę z Martyniki. Efekt premii pozwala mu następnie usunąć dodatko-

wą Flagę BR, więc usuwa ją z Georgii. Ujawnia swoją kartę Ministra DWÓR KRÓLA SŁOŃCE, ponieważ używa jej kompetencji Nauka.

Teraz Roman może przeprowadzić Akcje wymienione na żetonie Inwestycji: Polityczną Akcją Główną wartą 3 i Militarną Akcją Poboczną wartą 2. Mając na uwadze wzmocnienie efektu karty Ministra KARDYNAŁOWIE W SŁUŻBIE KRÓLA wydaje 3, aby podnieść Flagę FR na polu Prestiżu w Hiszpanii o koszcie 3. Postanawia również zwiększyć swój Dług o 2, żeby otrzymać 2 dodatkowe, aby podnieść kolejną Flagę FR w Sabaudii. Ponieważ teraz kontroluje oba pola połączone z Korzyścią *Intryga śródziemnomorska*,

bierze jej żeton i umieszcza go w sekcji Korzyści na swoim arkuszu gracza. Może użyć tej Korzyści w kolejnej rundzie, aby umieścić znacznik Konflikty w Hiszpanii, Austrii albo Sardynii, pod warunkiem, że Eliza nie odbierze mu kontroli nad żadnym polem połączonym z *Intrygą śródziemnomorską*.

Teraz Roman przeprowadza *Militarną Akcję Poboczną* i wydaje 2 wraz z 1 dodatkowym punktem za zwiększenie Długu na sfinansowanie Fortu w Louisbourgu. Jest to kosztowne zagranie i naraża go na niebezpieczne Wydarzenia, które karzą gracza z mniejszym Dostępnym Długiem, ale Roman uważa, że Louisbourg będzie szczególnie cenny w tej turze, ponieważ zapewnia dostęp do wszystkich trzech Rynków rybnych (a ryby są w tej turze jednym z towarów w *Globalnym Popycie*). Na tym kończy się pierwsza runda Francji.

Eliza postanawia wybrać poniższy żeton Inwestycji:

Posiada on symbol *Przegrupowania* – i jest to jedyny taki symbol w tej turze! Ale wszystko po kolei: zagrywa z ręki **SOJUSZE Z RDZENNYMI AMERYKANAMI**.

Odsłania swoją kartę *Ministra KOMPANIA WSCHODNIOINDYJSKA*, aby skorzystać z *Kompetencji Merkantylizmu*. Efekt podstawowy Wydarzenia *cztery królowie mohawków* pozwala jej przekupić Lokalny Sojusz w Ameryce Północnej. W ten sposób mogłaby opuścić Flagę FR na

Sojuszu Algonkinowie, ale to by ją pozbawiło możliwości wykorzystania efektu premiewego (ponieważ potrzebuje , których nie posiada w tej rundzie, aby użyć *Pszenicy*). Zamiast tego przekupuje Sojusz Irokezi, podnosząc tam Flagę BR i przejmując Korzyść *Napady Irokezów*. Teraz, gdy kontroluje Korzyść w Ameryce Północnej, natychmiast aktywuje ją jako efekt premiewy Wydarzenia (nie ma znaczenia, że uzyskała tę Korzyść dopiero przed chwilą; słowo „natychmiast” na karcie Wydarzenia pozwala obejść zasadę, że Korzyści nie mogą być aktywowane w rundzie, w której zostały pozyskane) i umieszcza znacznik Konflikty w Albany (aby zmniejszyć jego koszt w przyszłości). Ponieważ Wydarzenie to nakazuje jej ignorować zasady związane z Wyczerpaniem, nie umieszcza znacznika Wyczerpania na *Napadach Irokezów*.

Teraz Eliza używa *Przegrupowania* na żetonie Inwestycji. Postanawia wymienić żeton w Kampanii „Wojna królowej Anny” i uważa, aby się szeroko nie uśmiechnąć po tym, jak dobiera Wojsko Regularne z modyfikatorem +2, który następnie rozmieszcza w Kampanii „Wojna królowej Anny”. Usuwa z gry ciężące jej Wojsko o sile „0”.

Wybór Elizy, nastawiony na te dodatkowe możliwości, skutkuje dostępem do stosunkowo niewielu Punktów Akcji – tylko 2 w ramach *Politycznej Akcji Głównej*. Postanawia przeprowadzić dyplomatyczną dywersję w Sardynii, gdzie podnosi Flagę BR. W ramach *Militarnej Akcji Pobocznej* przynajmniej 1 na rozmieszczenie jednej ze swoich Eskadr z Bazy Floty na Akwen Baleary. Niestety, drugi punkt przepada, ponieważ w ramach *Akcji Pobocznej* można przeznaczyć Punkty Akcji tylko na jeden zakup. Następnie postanawia użyć drugiej zdolności HALLEYA, aby odrzucić *WOJNĘ W KARNA-*

TYKU, przesunąć swój znacznik Punktów Odwetu na pole „1” Rejestru Głównego i umieścić znacznik Wyczerpania na dolnej połowie karty Ministra EDMOND HALLEY. To kończy pierwszą rundę Wielkiej Brytanii.

Roman staje teraz przed dylematem. Jego pozostałe Wydarzenia nie są zbyt silne w obecnej sytuacji. Zagranie Wydarzenia WYDATKI WOJSKOWE RUJNUJĄ SKARB byłoby teraz idealne, gdyby Eliza miała już w grze kilka rozmieszczonych Eskadr lub Wojsk Elitarnych, ale tak nie jest. REFORMA PODATKOWA pozwoli mu odzyskać Dług, który zwiększył w swojej pierwszej rundzie, ale nie będzie mógł rozpatrzyć efektu premiowego, ponieważ żadna z jego kart Ministrów nie posiada Kompetencji Skarb. Niemniej jednak, biorąc jedyny pozostały żeton Inwestycji z symbolem Wydarzenia, mógłby odebrać Elizie możliwość zagrania Wydarzenia – zwłaszcza takiego, które ukarałoby go za posiadanie mniejszego Dostępnego Długu niż ona. Z drugiej strony – mógł wybrać jedyny żeton z Militarną Akcją Główną, aby wzmocnić swoją pozycję w nadchodzącej Wojnie i odebrać Elizie szansę rozmieszczenia wszystkich jej Eskadr w trakcie jednej rundy.

Postanawia zaryzykować: sądzi, że Eliza nie ma na ręce żadnych Wydarzeń, które pozwolą jej ukarać go za posiadanie mniejszego Dostępnego Długu niż ona, i dlatego wybiera niższy żeton Inwestycji:

Roman wydaje 1 , aby rozmieścić swoją jedyną Eskadrę z Bazy Floty na Biskajach, Akwenie w Europie. Powyższe zagranie pomoże mu w Kampanii Hiszpania podczas nadchodzącej Wojny o sukcesję hiszpańską. Jest to również pole Prestiżu, więc pomoże mu wygrać zarówno Nagrodę za Dominację w Europie, jak i Nagrodę za Prestiż w tej turze. Mając pozostałe 3 i punkt pochodzący z Długu, postanawia zbudować drugą Eskadrę, którą umieszcza w Bazie Floty. Dług Francji wynosi teraz 4.

Z 2 Punktami , pochodzącymi z Ekonomicznej Akcji Pobocznej, Roman w ramach drugiej rundy Francji podnosi Flagę na Ławicy Georges – Rynku rybnym, który również otwiera mu drzwi do Halifaxu. Jeśli Eliza nie zareaguje, może to doprowadzić do wybudowania drugiego francuskiego Fortu w tym Regionie. W rywalizacji o Rynki rybne na razie jest remis (Eliza kontroluje Zatokę Massachusetts, a Roman kontroluje Ławicę Georges).

Eliza marszczy brwi. Może wziąć ostatni żeton z symbolem Wydarzenia i użyć go do zagrania Odsetek od Długu, ale efekt premiowy nic jej nie da, ponieważ nie ma Długu! Zamiast tego postanawia wziąć ten żeton Inwestycji i przeprowadzić potężną zagrywkę ekonomiczną na Karaibach:

Wydaje 4 w Georgii i St. Lucii, które utraciła w wyniku Wydarzenia CHOROBY TROPICALNE. Następnie zwiększa swój Dług o 1 i wydaje 1 Punkt Odwetu, aby podnieść Flagę w Santiago i zwiększyć swoją przewagę na Rynkach trzciny cukrowej. Ostatecznie decyduje się na dodatkowe zwiększenie Długu o 2 na podniesienie Flagi w Albany w Ameryce Północnej. Podstawowy koszt zdobycia Albany to 1, ponieważ znajduje się tam znacznik Konflikty, ale musi zapłacić dodatkowo 1 , aby podnieść tam swoją Flagę, ponieważ przeprowadza akcję w kolejnym Regionie (wydatki polityczne i ekonomiczne w kolejnym Regionie kosztują 1 dodatkowy Punkt Akcji). Znacznik Konflikty w Albany zostaje usunięty (jak zawsze, gdy pole zmienia właściciela), a Eliza podnosi tam brytyjską Flagę.

W ramach Militarnej Akcji Pobocznej wysyła Eskadrę na Antyle. To zwiększy koszt, jaki Roman musiałby ponieść celem opuszczenia Flagi w St. Lucii, co pomoże jej uniknąć bycia otoczoną na Barbadosie. To kosztuje 1 ; drugi przepada, ponieważ Akcje Poboczne mogą być wykorzystane tylko do pojedynczego zakupu.

Roman jest tym całkowicie niewzruszony, ale czuje się pewniej w swojej decyzji o pozostawieniu ostatniego wydarzenia Elizie (ponieważ nie wzięła go w poprzedniej rundzie, jest teraz przekonany, że nie ma karty grożącej graczowi z większym Długiem – ale, jak wiemy, jest w błędzie). Postanawia odeprzeć ofensywę polityczną w Europie, wybierając tę Inwestycję:

Ujawnia KARDYNAŁÓW W SŁUŻBIE KRÓLA i – ku przerażeniu Elizy – zaznacza, że otrzyma maksymalną premię w wysokości 3 . Na karcie umieszcza znacznik Wyczerpania.

Roman może wydać aż 7 w tej rundzie. Najpierw aktywuje swoją Korzyść *Intryga śródziemnomorska* i umieszcza na niej znacznik Wyczerpania. Umieszcza znacznik Konflikty na polu Sojuszu z Flagą BR w Austrii. Następnie płaci 3 za opuszczenie Flagi BR na Poselstwie o koszcie 3 w Państwach Niemieckich, a kolejne 3 za podniesienie tam swojej Flagi. Daje mu to dostęp do Korzyści *Konflikt w Europie Środkowej*, którą umieszcza w polu Korzyści na swoim arkuszu gracza.

(Nie może użyć tej Korzyści w bieżącej rundzie, ponieważ właśnie ją zdobył). Następnie wydaje ostatnie , aby opuścić Flagę BR na polu Sojuszu w Austrii. Kosztuje to tylko 1 ze względu na znajdujący się tam znacznik Konflikty (który również zostaje usunięty). W końcu aktywuje swoją Korzyść *Napady Algonkinów*, aby umieścić znacznik Konflikty w Albani, w nadziei na spowolnienie Elizy w Ameryce Północnej.

Przy Militarnej Akcji Pobocznej Roman spogląda z tęsknotą na Halifax, ale nie chce zwiększać swojego Długu. Zamiast tego rekrutuje Wojsko Elitarne za 2 . Trafia w dziesiątkę, dobierając „de Villars: +3”. Rozmieszcza go w Kampanii Powstanie jakobickie. W ten sposób kończy się trzecia runda Francji w pierwszej turze.

Eliza stwierdza, że czekała wystarczająco długo, aby nauczyć Francuzów, jak ważne jest dobre zarządzanie finansami. Natychmiast po wybraniu tego żetonu Inwestycji zagrywa **ODSETKI OD DŁUGU**:

15

Die livres Tournois.

Biljet

L'UN BANQUE promet payer au Porteur à vue Dix Livres Tournois en Espèces d'Argent, valeur réelle. A Paris le premier Juillet mil sept cent vingt.

Voyez la Réception Générale.

Emité par le Sr Directeur Général.

† ODSETKI OD DŁUGU

PREMIA: Twój Dostępny Dług jest większy od Dostępnego Długu przeciwnika.

Koszty obsługi długu rosną: Zmniejsz Limit Zadłużenia przeciwnika o 1. Jeżeli Dług przeciwnika już przed tym osiągnął Limit, zmniejsz również jego Dług o 1, za co otrzymujesz 1 PZ.

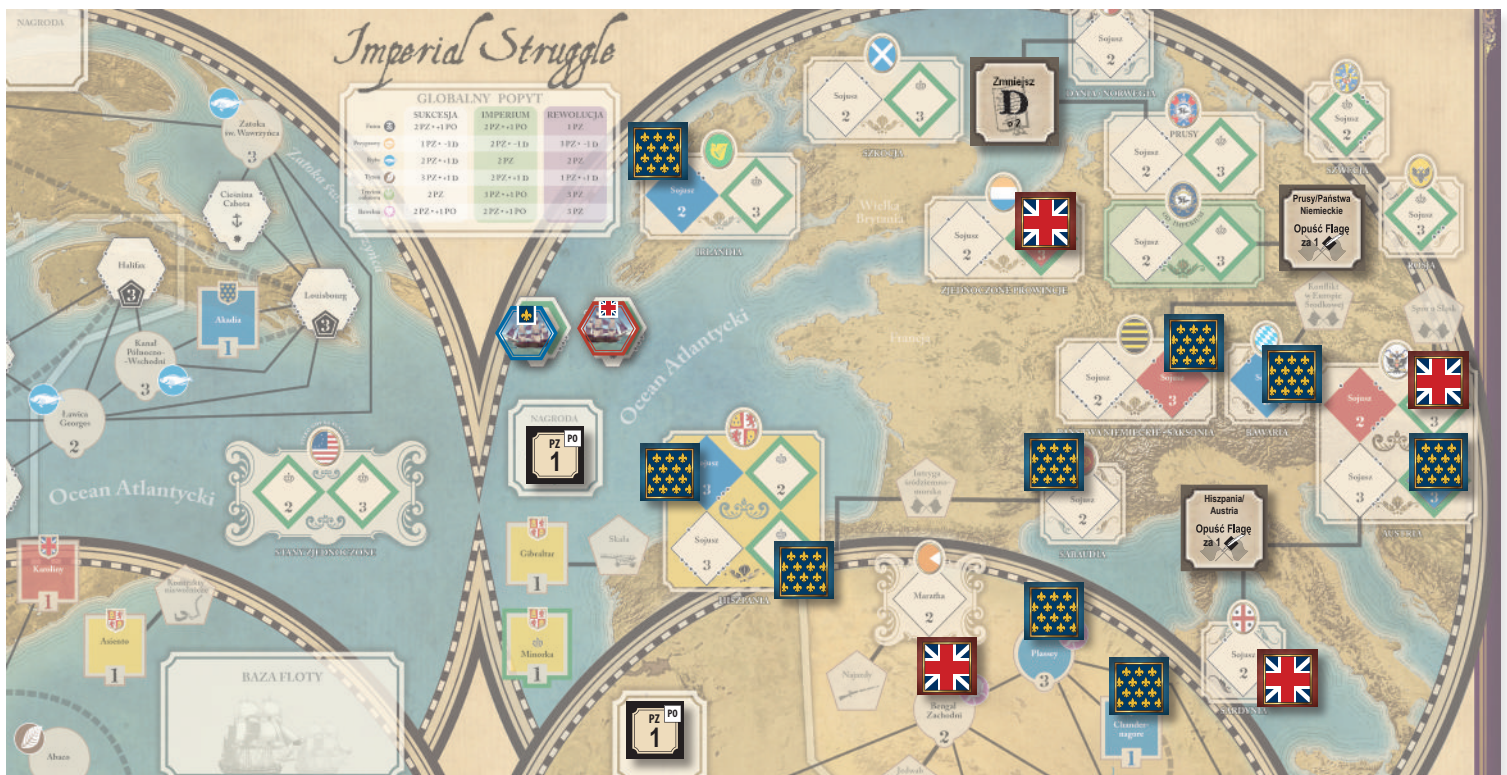
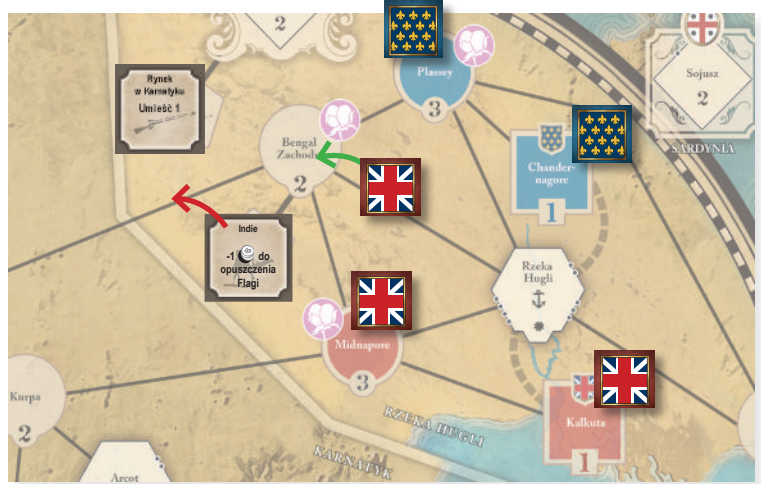
Premia: Zmniejsz swój Dług o 2.

 3
2 +

SUKCESJA

Dostępny Dług Romana wynosi 2, a Elizy 3, więc może ona rozpatrzyć efekt premii. Limit Zadłużenia Romana jest natychmiast zmniejszany o 1 (z początkowego 6 do 5). Nie przekroczył Limitu Zadłużenia, więc Eliza nie otrzymuje PZ. Ale teraz Roman ma tylko 1 Dostępnego Długu. Dzięki efektowi premii Eliza zmniejsza swój własny Dług o 2 (do 1), dzięki czemu ma do dyspozycji 5 punktów Dostępnego Długu.

Dzięki Ekonomicznej Akcji Głównej, oferowanej przez wybrany żeton Inwestycji, Eliza dokonuje długoterminowej inwestycji poprzez podniesienie Flagi na Rynku bawełny w Bengalu Zachodnim. Chociaż bawełna nie jest częścią Globalnego Popytu, oferowana przez to pole Korzyść Jedwab okaże się w tej turze warta 1 PZ dzięki **KOMPANII WSCHODNIOINDYJSKIEJ**, w dodatku do obniżki kosztu ekonomicznego w Indiach. Dodatkowo Nagroda za Dominację w Indiach, chociaż skromna, nadal jest warta zachodu. Zamiast zwiększać swój Dług, po prostu nie wydaje trzeciego .

Sytuacja na koniec 3 rundy

Czas na Polityczną Akcję Poboczną. Eliza zdecydowanie musi poprawić swoją pozycję w Europie. Francuzi prowadzą w Europie 8-3, a DWÓR KRÓLA SŁOŃCE zapewnia im dodatkowe PZ za Nagrodę za Dominację w Europie (jeśli Roman zdobędzie tę Nagrodę, otrzyma 2 PZ i 1 Punkt Odwetu). Dodatkowo Roman kontroluje 3 pola Prestiżu, a Eliza tylko 2, więc zdobędzie dodatkowe 2 PZ, jeśli taka sytuacja utrzyma się do końca tury (patrz ilustracja na dole poprzedniej strony).

Dlatego Eliza zwiększa swój Dług o 1 (do 2) i postanawia wydać 3 na podniesienie Flagi na pustym polu Prestiżu w Austrii. To prowadzi do remisu w Prestiżu i daje jej dostęp do Korzyści *Spór o Śląsk*, co może jej pomóc w dalszym zmniejszaniu francuskich wpływów politycznych w Europie. To kończy rundę 3 – każdy gracz ma do rozegrania tylko po jednej rundzie przed Wojną o sukcesję hiszpańską.

Roman przygląda się pozostałym trzem żetonom Inwestycji. Kusi go głównie Ekonomiczna Akcja Główna, ponieważ może nią podważyć dominację Elizy nad karaibskimi towarami. Niemniej, jako że to Eliza przeprowadzi swoją rundę jako ostatnia, będzie mogła stosownie zareagować. Jednak wśród żetonów Inwestycji pozostała tylko jedna Polityczna Akcja Główna. Roman akceptuje porażkę w handlu towarami w tej turze i wybiera ten żeton, dążąc do zgromadzenia bezkonkurencyjnej koalicji europejskiej, aby wesprzeć roszczenia księcia d'Anjou do korony hiszpańskiej i francuskiej.

Na początku Roman aktywuje swoją Korzyść *Konflikt w Europie Środkowej* i umieszcza znacznik Konfliktu w Sardynii z Flagą BR. Eliza nie jest zadowolona – bez dostępnych Akcji Militarnych nie będzie w stanie usunąć go z tego pola przed wybuchem wojny.

Następnie, używając 2 w ramach Militarnej Akcji Pobocznej, Roman rekrutuje Wojsko Elitarne (Akcje z żetonu Inwestycji lub karty Wydarzenia mogą być przeprowadzane w dowolnej kolejności, natomiast efekt Wydarzenia musi być zawsze rozpatrzony jako pierwszy, przed Akcjami). Robi to w pierwszej kolejności, ponieważ chce zobaczyć, ile będzie wynosić siła Wojska, zanim wynegocjuje dodatkowe sojusze, aby wzmocnić swoje siły w Kampaniach (lub pokusić się o zdecydowane zwycięstwo, na które już teraz ma duże szanse). Niestety, dobiera „D'Artagnan: +1” – korzystny żeton, ale nie najsilniejszy w puli. Rozmieszcza go w Europie Środkowej.

Mając 4 , decyduje się na podniesienie Flagi na Poselstwie w Danii-Norwegii i w Szwecji (co ponownie wysuwa go na prowadzenie w rywalizacji o Nagrodę za Prestiż). Sojusz w Szwecji nie jest przydatny w nadchodzącej Wojnie, ale Roman czuje – być może zbyt pewny siebie – że ma już wystarczająco dużą przewagę. Na tym kończy się czwarta i ostatnia runda Francji w pierwszej turze.

Eliza zostaje z dwoma takimi samymi żetonami, więc nie ma wyboru: bierze jeden z nich.

Mając 4 do wykorzystania w ramach Ekonomicznej Akcji Główny, Eliza postanawia zmonopolizować handel rybami. Wydaje 3 , aby opuścić Flagę w Ławicy Georges (jej koszt jest zwiększony o 1, ponieważ jest strzeżona przez Fort w Louisbourgu), a następnie 2 , aby podnieść tam swoją Flagę – w tym celu zwiększa swój Dług o 1 (teraz ma 3). Wydaje 2 z Politycznej Akcji Pobocznej na pole Sojuszu w Austrii o koszcie 2 (na którym Roman wcześniej opuścił Flagę).

Rundy dobiegły końca. Faza Redukcji Punktów Odwetu nie jest rozpatrywana, ponieważ żaden z graczy nie ma więcej niż 4 PO. Nie ma możliwości rozpatrzenia efektów kart mających zastosowanie „na końcu tury” przez żadnego z graczy, więc ta faza również jest pomijana, co powoduje rozpoczęcie Fazy Punktacji.

W pierwszej kolejności punktowana jest Ameryka Północna. Eliza ma tam 7 Flag, a Roman 5, jednak dzięki *Napadom Algonkinów* brytyjska Flaga w Albany nie liczy się do punktacji. Ponieważ Nagroda za Dominację przyznająca 2 PZ wymaga przewagi 2 Flag, aby ją zdobyć, żaden z graczy nie otrzymuje tej Nagrody. Ten żeton należy odłożyć zakryty na bok (pojawia się w grze najwcześniej przed turą 3, kiedy każdy Region ponownie otrzyma 2 losowe żetony Nagród za Dominację).

Francuzi zdobywają Nagrodę za Dominację w Europie i otrzymują 1 PZ plus kolejny za DWÓR KRÓLA SŁOŃCE (PZ = 17) oraz 1 Punkt Odwetu (do 1). Dodatkowo Francja otrzymuje 2 PZ za kontrolowanie większej liczby pól Prestiżu z racji podniesionej Flagi Francji na 4 Poselstwach (Szwecja, jedna w Austrii, jedna w Hiszpanii i jedna na Akwenie Biskaje), podczas gdy Flaga Wielkiej Brytanii znajduje się na 3 polach Prestiżu (Zjednoczone Prowincje, Akwen Baleary i Poselstwo w Austrii). Znacznik PZ został przeniesiony na 19.

Brytyjczycy bez trudu otrzymują Nagrodę za Dominację na Karaibach (7 Flag i Eskadr, a tylko 4 Flagi i Eskadry Francji). Co prawda nie otrzymują żadnych PZ, ale zyskują 1 Punkt Odwetu (do 1).

Brytyjczycy otrzymują również Nagrodę za Dominację w Indiach (mają tam 5 Flag przeciw 4 Flagom Francji), zdobywając 1 PZ (PZ = 18) i 1 Punkt Odwetu (mają teraz 2).

Następnie gracze przechodzą do punktacji za Globalny Popyt. Brytyjczycy otrzymują wszystkie trzy Nagrody, kontrolując 2 Rynki rybne (FR: 0), 2 Rynki trzciny cukrowej (FR: 1) i 1 Rynek tytoniu (FR: 0). Wielka Brytania otrzymuje za to 7 PZ, ale musi zwiększyć też swój Dług o 2 (PZ = 11, Dług BR = 5). Eliza otrzymuje również 1 PZ dzięki KOMPANII WSCHODNIOINDYJSKIEJ za Korzyść Jedwab, co w sumie daje jej 8 PZ (!). Rejestr Główny wskazuje aktualny status PZ = 10.

Faza Sprawdzania Warunków Zwycięstwa nie przynosi żadnych wyników, ponieważ suma PZ nie wynosi 0 lub 30. Gdyby Brytyjczycy w jakiś sposób byli w stanie zdobyć Nagrody za Dominację w Europie i Ameryce Północnej, odnieśliby natychmiastowe zwycięstwo w tej fazie! (Jednym z warunków Natychmiastowego Zwycięstwa jest zdobycie wszystkich czterech Nagród za Dominację w Regionach i wszystkich Nagród za Globalny Popyt w jednej Turze Pokoju). Ale ponieważ rozgrywka jest kontynuowana, wybucha Wojna o sukcesę hiszpańską.

Gracze odkrywają swoje Wojska:

Eliza drży z emocji – w turze 1 zapewniła sobie silną pozycję ekonomiczną, ale pozostaje daleko w tyle na polach bitew. Pierwszą rozstrzyganą Kampanią jest Europa Środkowa. Wielka Brytania od razu zwiększa swój Dług o 1 dzięki francuskiemu żetonowi „Dług BR / 0”. To stawia Elizę na granicy Limitu Zadłużenia, więc musi mieć nadzieję, że w innych Kampaniach nie natknie się na więcej nieoczekiwanych wydatków wojskowych. Rozkład sił wygląda następująco:

Francja:

- ♦ +2 z żetonów
- ♦ +4 z Sojuszy (Bawaria, Państwa Niemieckie, Sabaudia, Dania-Norwegia)

Razem: 6

Wielka Brytania:

- ♦ +1 z żetonów
- ♦ +1 z Sojuszy (Austria)

Razem: 2

Francuzi zwyciężają Kampanię w Europie Środkowej z przewagą 4. Daje to 2 PZ (PZ = 12) i 1 Punkt Podboju. Roman postanawia wykorzystać Punkt Podboju do zdobycia Terytorium San Agustin, którego Korzyść *Owoce* pomoże mu odzyskać pozycję na Karaibach. Eliza otrzymuje 2 Punkty Odwetu (ma ich teraz w sumie 4).

W Kampanii Hiszpania rozkład sił kształtuje się następująco:

Francja:

- ♦ +1 z żetonów
- ♦ +1 za Eskadrę na Biskajach
- ♦ +1 za Kompetencję Administracja
- ♦ +1 za pole Sojuszu (Hiszpania)

Razem: 4

Wielka Brytania:

- ♦ +1 z żetonów
- ♦ +1 za Eskadrę na Balearach
- ♦ Sojusz Brytyjski z Sardynią nie dodaje nic do siły, ponieważ znajduje się tam znacznik Konflikty

Razem: 2

Francja wygrała także w Hiszpanii z przewagą 2. Daje to Romanowi 1 PZ (PZ = 13) i 1 PP, natomiast Eliza zdobywa kolejne 2 Punkty Odwetu (razem: 6). Roman wydaje PP na przejście kontroli nad Gibraltarem, uzyskując dzięki temu Korzyść *Skala*.

W wojnie królowej Anny (Kampania w Ameryce Północnej) rozkład siły wygląda następująco:

Francja:

- ♦ +2 z żetonów
- ♦ +1 za Louisbourg
- ♦ +1 za znacznik Konflikty w Albany z Flagą BR

Razem: 4

Wielka Brytania:

- ♦ +2 z żetonów

Razem: 2

Francja wygrywa Wojnę królowej Anny z przewagą 2. Eliza odetchnęła z ulgą, ponieważ daje to tylko 1 PZ (PZ = 14), ale nie zapewnia to żadnych korzyści terytorialnych. Jej Przegrupowanie w poprzedniej Akcji powstrzymało dobrą passę Francji.

Na końcu gracze rozstrzygają Kampanię Powstanie jakobickie.

Francja:

- ♦ +2 z żetonów (Wielka Brytania musi opuścić Flagę w Europie – Roman wybiera Flagę w Zjednoczonych Prowincjach)
- ♦ +1 za pola Sojuszu (Irlandia... ale patrz poniżej!)
- ♦ +1 za Kompetencję Salony (jakobici są tacy romantyczni!)
- ♦ +1 za znacznik Konflikty w brytyjskiej Sardynii

Razem: 5

Wielka Brytania:

- ♦ -1 z żetonów (aby rozpatrzyć dodatkowy efekt żetonu, Eliza postanawia opuścić Flagę Romana w Irlandii, więc nie skorzysta on z jej siły w tej Kampanii)

Razem: -1

Francja zwycięża w Kampanii Powstanie jakobickie, pomimo zmniejszenia całkowitej siły w Kampanii do 4 po utracie Flagi na polu Sojuszu w Irlandii. To daje Francji 4 PZ (PZ = 18). Wielka Brytania otrzymuje 2 Punkty Odwetu (razem: 8). Roman umieszcza również znacznik Zwycięstwo jakobitów na Torze Epok. To sprawi, że karta #M-4 JAKOBICI będzie teraz skuteczniejsza.

Francuzi wygrali wszystkie cztery Kampanie w bieżącej Wojnie, ale nie odnieśli Natychmiastowego Zwycięstwa (ponieważ w tym celu musieliby wygrać wszystkie cztery Kampanie z maksymalną możliwą przewagą). W Fазie Sprawdzania Warunków Zwycięstwa po tej Wojnie żaden gracz nie wygrywa (w rzeczywistości suma PZ jest przesunięta tylko o 3 pola w stosunku do początku gry, ponieważ sukces militarny Francji nieznacznie przewyższa dominację handlową Wielkiej Brytanii).

Gracze przechodzą teraz do Fazy Porządkowej. Zwracają wszystkie swoje Wojska Regularne na arkusze graczy (z wyjątkiem tego, które Eliza usunęła z gry dzięki Akcji Przegrupowania), usuwają z gry Wojska Elitarne Wojny o sukcesję hiszpańską i biorą żetony Wojsk Elitarnych przypisanych do Wojny o sukcesję austriacką na odpowiednie pola na arkuszach graczy. Następnie usuwają znaczniki Konfliktów w Albany i Austrii.

W Fазie Nadchodzącej Wojny gracze odkładają arkusz Wojny o sukcesję hiszpańską do pudełka i przygotowują następną Wojnę: Wojnę o sukcesję austriacką. Umieszczają arkusz przy planszy, dobierają po 4 Wojska Regularne z arkuszy graczy i umieszczają je zakryte na Kampaniach nowej Wojny. Są już gotowi do rozpoczęcia drugiej tury, czyli drugiej połowy Epoki Sukcesji!

❖ **KOMENTARZ:** Brytyjczycy poradzili sobie bardzo dobrze z Nagrodami za Dominację w Regionach i Nagrodami za Globalny Popyt, a następną turę rozpoczynają z dużym zapasem Punktów Odwetu. Eliza będzie w stanie przeprowadzić kilka potężnych zagrań i może się skusić, aby rozegrać swoją rundę w turze 2 jako druga. Francuzi zwiększyli jednak swoją obecność na planszy w wyniku podboju, a te Flagi będą trudne do opuszczenia przez Brytyjczków. Kontrolują również potężne Korzyści polityczne w Europie. Jeśli grałeś w oparciu o ten przykład, możesz kontynuować grę lub rozpocząć własną rozgrywkę.

KOMENTARZ DO FLAG

W XVIII wieku nastąpił rozkwit instytucji wojskowych i cywilnych zarówno we Francji, jak i w Wielkiej Brytanii; ten pomost między epoką renesansu i nowożytności sprawił, że armie i kompanie handlowe zaczęły rosnąć w siłę i tworzyć struktury charakterystyczne dla nowoczesnych państw, z zachowaniem wdzięku minionych czasów.

Dla Brytyjczyków najbardziej oczywistą ewolucją flagi narodowej było połączenie w 1707 roku krzyża św. Jerzego z krzyżem św. Andrzeja, co reprezentowało zjednoczone trony Szkocji i Anglii. Krzyż św. Patryka nie zostanie dodany aż do 1801 roku, kiedy to Irlandia dołączyła do Królestwa wówczas nazywanego Wielką Brytanią. *Imperial Struggle* używa flagi z 1707 roku dla brytyjskich żetonów – także dla Eskadr, pomimo dostępności brytyjskiej chorągwi marynarki, w którym przewaga bieli spowodowałaby problemy z czytelnością dla graczy. Flaga Brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, wieszana na całym świecie wraz z powiększaniem się zasięgu Imperium Brytyjskiego, przypominała wielką flagę Unii, która przez krótki okres była podnoszona w Stanach Zjednoczonych przed 1777, kiedy to trzynastcie gwiazd na niebieskim tle zastąpiło Krzyż Unii.

Francuzi mają bardziej skomplikowaną historię. Flaga bojowa Burbonów to czysta biel. Choć może to zachęcić do żartów, to sposób, w jaki siły zbrojne sygnalizowały kapitulację, polegał na pokazaniu barw przeciwnika – i wiele sił zbrojnych poddawało się Francji poprzez wywieszanie francuskiej białej flagi. Złote lilie wywieszano tylko w obecności króla, co było rzadkością. Z tych powodów, a także ze względu na czytelność gry wybraliśmy niebieską flagę Kapetyngów ozdobioną liliami jako francuską flagę oznaczającą kontrolę nad polem na planszy. Nie było to niespotykane w armii, aby podnosić tę flagę (patrz Henri Félix Emmanuel Philippoteaux, Bitwa pod Fontenoy, 1745: Konfrontacja między Francuzami a aliantami, 1873, strona 26 instrukcji) lub wariant z trzema większymi złotymi liliami.

Odnalezienie flagi francuskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej również stanowiło wyzwanie. Niewiele francuskich flag z epoki przetrwało do dziś; większość obrazów, które można znaleźć, to interpretacje artystów z przełomu XIX i XX wieku. Szczegóły dotyczące flagi można znaleźć w statucie Kompanii, wybraliśmy więc interpretację, która naszym zdaniem ma największe prawdopodobieństwo dopasowania do wersji historycznej. Symbol floty francuskiej jest bardziej skomplikowany niż brytyjskiej, ale z pewnością wyraża ducha i chwałę Króla Słońce.

Mamy nadzieję, że zapamiętacie, jak ci dwaj potężni przeciwnicy postanowili reprezentować siebie na lądzie i morzu, grając w *Imperial Struggle*.

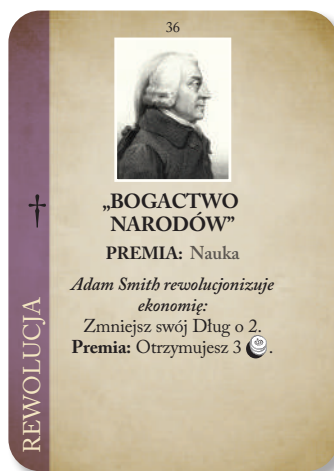
RUNDA ROZSZERZONA

Ten przykład obejmuje jedną rundę Francji, która odnosi się do większości zasad dotyczących wydatków związanych z Akcjami.

PRZYKŁAD: Tura 6.

Roman, grając jako Francja, wybiera żeton Inwestycji z 3 i 2 w ramach Militarnej Akcji Pobocznej.

Zagrywa #36 „BOGACTWO NARODÓW” i odkrywa #M-26 ANTOINE LAVOISIER za skorzystanie z Kompetencji Nauka, która aktywuje efekt premii Wydarzenia „BOGACTWO NARODÓW”. Po pierwsze, Roman zmniejsza swój Dług o 2, zgodnie z zaleceniami tego Wydarzenia. W ramach efektu premii otrzymuje 3 .

Zwykle efekty kart Wydarzeń muszą zostać w pełni zrealizowane przed wydaniem jakichkolwiek Punktów Akcji z wybranego żetonu Inwestycji (→ 5.2, Krok 2), ale dodatkowe Punkty Akcji są wyjątkiem – zostają odroczone do momentu realizacji Akcji z żetonu i mogą być wydane niezależnie od PA z żetonu Inwestycji, w dowolnej kolejności wybranej przez gracza. Tak więc Roman ma teraz do wydania 3 , 4 i 3 – dwa ostatnie wzrosły o 1 od ich wartości bazowych na żetonie Inwestycji, jak wskazuje ANTOINE LAVOISIER. Skupiając się w pierwszej kolejności na Karaibach, Roman postanawia wydać najpierw , wykorzystując dwa z nich do usunięcia znacznika Konflikty w Puerto Principe. Trzeci punkt przepada, ponieważ w ramach Akcji Pobocznej Punkty Akcji można wykorzystać tylko na jeden wydatek. Teraz, gdy posiada Rynek połączony z Puerto Rico, wydaje tylko 1 , aby opuścić Odciętą Flagę BR w Puerto Rico (→ 5.4.2). (Roman może tak zrobić zgodnie z zasadą 5.4.1, ponieważ miał już na początku rundy Flagę w Puerto Principe, a więc polu połączonym – a teraz nie ma już tam znacznika Konflikty).

Następnie Roman aktywuje Korzyść *Listy kaperskie* i wykorzystuje je do umieszczenia znacznika Konflikty na Andros. (Ponieważ znajduje się tam Flaga BR, Rynek ten jest niestrzeżony. Floty francuskie nie strzegą brytyjskiej Flagi przed piratami). Spowoduje to również odcięcie brytyjskiej Flagi na Abaco na początku następnej rundy (pamiętaj, że odcięcie nastąpi dopiero na początku następnej rundy, (→ 5.4.1). Ale Roman wykorzystuje swoją przewagę i wydaje kolejny 1 , aby opuścić Flagę na Andros (koszt jest zmniejszony ze względu na znajdujący się tam znacznik Konflikty (→ 5.4.2). Ta zmiana kontroli usuwa znacznik Konflikty. Z pozostałym 1 Roman teraz zwiększa swój Dług o 1 (dzięki ci, Adamie Smith!), by otrzymać 1 dodatkowy . Przy użyciu tych Punktów Akcji podnosi Flagę na Andros.

Patrząc na planszę, Roman czuje, że poprawił swoją pozycję (i odcinając jedną z Flag, stworzył zagrożenie, na które odpowiedź Brytyjczycy muszą przynajmniej rozważyć), ale nie chce wydawać swoich 4 na Karaibach. (Z jednego powodu: nie chce marnować PA – już kontroluje *Listy kaperskie*, a *Pirackie przystanie* kosztowałyby tylko 2 , więc pozostałe PA trzeba byłoby wydać w innym regionie, płacąc o 1 PA więcej). A więc przenosi swoją Akcję do innego Regionu – do Europy. Wydaje 2 na podniesienie Flagi w Szwecji, a pozostałe 2 na podniesienie Flagi w Hiszpanii. Nie płaci dodatkowo za zmianę Regionów (→ 5.3.4), ponieważ nie wydał żadnych nigdzie poza Europą.

PRZYKŁAD USZKODZONEGO FORTU

Eliza, grając jako Francja, w czwartej turze wybrała żetony Inwestycji z 4 i 2 . Globalny Popyt w tej turze zawiera ryby, a ona widzi swoją szansę w Ameryce Północnej. Brytyjczycy kontrolują Louisbourg po tym, jak w poprzedniej turze wybudowali tam Fort, ale został on uszkodzony przez jedno z Wojsk Elizy podczas Wojny króla Jerzego. Wydaje wszystkie 4 na opuszczenie Flagi w Louisbourgu – koszt to 3 (liczba nadrukowana na polu Louisbourga), plus 1 (ponieważ naprawa i zajęcie przeciwnego Uszkodzonego Fortu kosztuje dodatkowe , zgodnie z zasadą 5.6.4, podpunkt drugi). Francuska Flaga w Akadii nie zapewnia połączenia potrzebnego do naprawy Fortu (na tym polu), ale Eskadra Elizy w Cieśninie Cabota już tak. Opuszcza brytyjską Flagę i usuwa znacznik Uszkodzonego Fortu w Louisbourgu, po czym podnosi tam własną Flagę. Następnie wydaje 2 z Akcji Pobocznej na podniesienie Flagi na Ławicy Georges. Może to teraz zrobić dzięki nowemu połączeniu z Fortem francuskim. W ten sposób poprawiła swoją sytuację na Rynkach rybnych niskim kosztem w ramach Akcji Pobocznej (opuszczenie Flagi na Kanale Północno-Wschodnim nie byłoby dozwolone w ramach Akcji Pobocznej). Fort nie musiał być połączony na początku rundy: tylko inne Rynki mają ten wymóg, aby tworzyć połączenia (→ 5.4.I).

PRZEWODNIK DLA GRACZY CDG

Imperial Struggle zmienia niektóre zasady i mechaniki, do których są przyzwyczajeni miłośnicy CDG. Oto zestawienie niektórych elementów, o których gracze powinni pamiętać:

- ♦ W *Imperial Struggle* karty Wydarzeń, zagrywane jako Wydarzenia, są zawsze usuwane z gry. Jest to przeciwieństwo większości gier CDG, w tym *Twilight Struggle*, w których zagrywane wydarzenia są usuwane tylko wtedy, gdy na karcie znajduje się gwiazdka lub inny znacznik wskazujący, że dane wydarzenie jest jednorazowe.
- ♦ Kiedy rozpoczyna się Epoka Rewolucji, nie zapomnij usunąć z gry wszystkich kart Epoki Sukcesji, zarówno z Talii Wydarzeń, jak i z rąk graczy. (Oczywiście można po prostu usuwać i ponownie dobierać karty Epoki Sukcesji w trakcie rozgrywki, zamiast usuwać je wszystkie naraz w fazie Talii Wydarzeń tury 5).
- ♦ Żetony Inwestycji, które mają symbol Wydarzenia, pozwalają na zagranie Wydarzenia oprócz skorzystania z Punktów Akcji przyznanych przez wybrany żeton. W większości gier CDG gracze muszą wybierać między zagrywaniem Wydarzenia a wydawaniem Punktów Akcji (lub punktów operacji, punktów rozkazów itp.).
- ♦ *Imperial Struggle* nie narzuca kolejności graczy. W zamian inicjatywa jest określona przez sumę PZ na Rejestrze Głównym. Dodatkowo gracz z inicjatywą niekoniecznie musi rozegrać swoją rundę jako pierwszy – ten gracz dopiero wybiera, kto to zagra jako pierwszy.
- ♦ Trzy różne rodzaje Punktów Akcji – , i – mają różne zastosowania i role w grze. Większość gier CDG ma jeden typ punktów akcji z jedną listą sposobów, w jakie można je wydać.
- ♦ Łańcuchowe przejmowanie kontroli nad polami jest dozwolone w większej liczbie przypadków niż w *Twilight Struggle* czy innych grach. Gracz nie może podnieść Flagi na jednym Rynku, a potem od razu na kolejnym, połączonym Rynku. Jeśli jednak pierwsze pole, na którym gracz podnosił Flagę, było Fortem lub Akwenem, wtedy może od razu podnieść Flagę na Rynku połączonym z tym Fortem lub Akwenem.

EPOKA SUKCESJI: KARTY WYDARZEŃ I MINISTRÓW

KARTY WYDARZEŃ

#1 WOJNA W KARNATYKU: Zarówno Francja, jak i Wielka Brytania podlegały lub były wciągane w intrygi i konflikty między książętami Mogołów i innych władców Indii Wschodnich (szczególnie nizamów z Hajdarabadu). Kilkrotnie konflikty te przerodziły się w otwarte wojny, które przyniosły Europejczykom korzyści terytorialne i gospodarcze.

KOMENTARZ: Podobnie jak niektóre inne karty Wydarzeń (np. Wojna o ucho Jenkinsa), Wojna w Karnatyku znajduje się w talii Sukcesji, mimo że najważniejsze epizody Wojny w Karnatyku miały miejsce w Epoce Imperium. Jest tak dlatego, że mogły mieć miejsce wcześniej, i dlatego, że podsycaly konflikty na szerszą skalę, takie jak Wojna o sukcesję austriacką. Sprawienie, że ta wojna może poprzedzić te konflikty, wzbogaca warstwę historyczną gry.

#2 AKTY O UNII: Zjednoczenie w 1707 roku tronów Anglii i Szkocji oznaczało przełom w brytyjskiej historii politycznej; chociaż oba królestwa wcześniej dzieliły monarchów, głównym celem brytyjskiego rządu, dla zapewnienia niemożności sprzymierzenia się przeciw Anglii, było oddanie władzy nad oboma państwami jednej osobie. Szkocja wydawała się w dużej mierze przeciwna unii, ale względy finansowe skłoniły jej delegatów do ratyfikacji pierwotnego aktu. Szkocja pozostała jednak siedliskiem stronników jakobitów przez kilkadziesiąt lat.

#3 CHOROBY TROPIKALNE: Największym zagrożeniem dla każdego odbywającego służbę w Indiach Zachodnich w marynarce lub usługach handlowych była choroba. Gryzące owady i pasożyty były (i są) uporczywymi roznośicielami chorób. Podobnie jak w przypadku reszty Nowego Świata, rodzime populacje cierpiały również na choroby przywleczone przez Europejczyków. Dodatkowo afrykańscy niewolnicy sprowadzani przez Atlantyk przynosili ze sobą nowe choroby tropikalne rodzime dla Afryki, na które podatni byli zarówno Europejczycy, jak i rdzenni mieszkańcy Karaibów. To zwiększyło cenę niewolników i dodatkowo napędzało wzrost handlu nimi.

#4 KOMPANIA MÓRZ POŁUDNIOWYCH: Nazwana tak ze względu na swoje prawa handlowe z Ameryką Południową, a nie południowym Pacyfikiem! Kompania była w stanie przekonać rząd brytyjski, aby pozwolił jej na przejęcie długu publicznego; Bank Anglii był wcześniej jedyną instytucją, która mogła to zrobić. Po zakończeniu wojny z Francją dyrektorzy Kompanii Mórz Południowych wywołali gorączkę spekulacyjną wokół potencjalnych zysków firmy z handlu południowoamerykańskiego. Widzieli również potrzebę zmierzenia się z sukcesem Johna Lawa w Banque Royale we Francji. Ale kiedy stało się jasne, że spodziewanych zysków nie będzie, cena akcji załamała się i zrujnowała

tysiące inwestorów. Minister Robert Walpole zbudował dobrą reputację dzięki umiejętnemu ratowaniu kryzysu, chociaż nadal powszechna była nędza i ruina wśród akcjonariuszy.

#5 WOJNA O UCHO JENKINSA: Rzekomo wywołana przez odcięcie ucha Robertowi Jenkinsonowi, brytyjskiemu oficerowi marynarki, kiedy załoga hiszpańskiej fregaty przeszukała jego statek. Wojna o ucho Jenkinsa stanowiła pokaz siły Kompanii Mórz Południowych i brytyjskiego rządu w celu dokonania inwazji na hiszpańskie posiadłości na Karaibach. Na szczególną uwagę zasługuje Ekspedycja Ansona,

podczas której brytyjski komodor George Anson, oskarżony o spowodowanie spustoszenia na Karaibach, został zmuszony do przejścia na Pacyfik i dotarł aż do Chin. Ta długa podróż opłaciła mu się dzięki zdobyciu na Filipinach ogromnej hiszpańskiej floty wiozącej skarby. Powrócił do Anglii wokół Przylądka Dobrej Nadziei, okrążając tym samym glob.

#6 SOJUSZE Z RDZENNYMI AMERYKANAMI: Wielka Brytania i Francja nawiązały rozległe relacje z rdzennymi Amerykanami, wykorzystując traktaty, wymianę gospodarczą i zadawnione waśnie, aby zbudować wśród plemion wsparcie dla swoich interesów. Francja ostatecznie wykształciła silniejsze relacje, w szczególności ze względu na mniejszy nacisk na przyjęcie chrześcijaństwa. Obie strony polegały na tubylczych zwiadowcach, przewodnikach i jeźdźcach we wszystkich swoich północnoamerykańskich konfliktach.

#7 RYWALIZACJA AUSTRIACKO-HISZPAŃSKA: Te dwie monarchie nieustannie rywalizowały ze sobą niemal o wszystko: o handel, o terytoria, o prawa portowe i o jak najlepsze stosunki z innymi państwami europejskimi. Obie dążyły do budowy rozległego imperium, chociaż pragnienie to słabło coraz bardziej wraz z upływem wieku. W tym celu zarówno Austria, jak i Hiszpania często walczyły z Francją i Wielką

Brytanią. Na przykład Karol VI agresywnie rozwijał holenderski handel, co dało mu siłę przetargową przeciwko Brytyjczykom, a intrygi Izabeli Farnese przeciwko regencji orleańskiej doprowadziły do francuskiej inwazji na Hiszpanię podczas Wojny czwórprzymierza.

#8 REFORMA PODATKOWA: Zarówno Wielka Brytania, jak i Francja starały się usprawnić swoje systemy podatkowe przez cały XVIII wiek, używając różnych kreatywnych sposobów, aby przezwyciężyć wieki zakorzenionych przywilejów i tradycji unikania podatków. Zdolność do zwiększania

dochodów była kluczem do rozwoju infrastruktury i wojska, czego oba królestwa pragnęły. Stopniowa przewaga Wielkiej Brytanii w tej dziedzinie będzie decydująca podczas rewolucji przemysłowej.

#9 III WOJNA PÓLNOĆNA: Rywalizacja między Szwecją i Rosją o panowanie na Bałtyku była jednym z głównych problemów w kontynentalnej polityce europejskiej, chociaż zarówno oczy Wielkiej Brytanii, jak i Francji były zwrócone na kampanie wojny o sukcesję hiszpańską. Elektor Jerzy Hanowerski – przyszły król Wielkiej Brytanii Jerzy I – stanął po stronie Rosji. Klęska Szwedów pod Połtawą w 1709 roku zakończyła ich roszczenia po przeciwnej stronie Bałtyku, chociaż przyszli szwedzcy monarchowie podejmowali kolejne próby przejęcia panowania nad Bałtykiem jeszcze w XVIII wieku.

#10 POLITYKA WATYKANU: Papiestwo nie odgrywało tak centralnej roli w polityce XVIII wieku jak w poprzednich dwóch stuleciach, ale względy religijne nadal ważyły na decyzjach rządów i były siłą napędową niejednej intrygi. Kościół mógł nadal udzielać ogromnego poparcia lub cichej niezgody, okazując przy tym łaskę lub uznanie. Być może najważniejsze było jego domniemane uznanie dynastii hanowerskiej i Jerzego I za prawowitego władcę Wielkiej Brytanii w 1766 roku. Było to posunięcie, które położyło kres poważnym zagrożeniom ze strony jakobitów. I oczywiście, kiedy Bastylia upadła, papiestwo postrzegało antyklerykalizm rewolucji jako poważne zagrożenie.

#11 AKT O PERKALU: Zakazał importu tekstyliów bawełnianych do Anglii. Akt o perkalu działał na korzyść brytyjskich właścicieli manufaktur włókienniczych, którzy mieli trudności z konkurencją z ilością i różnorodnością tekstyliów dostarczanych przez Kompanię Wschodnioindyjską z Bengalu. Podobnie jak większość ograniczeń importowych, akty te doprowadziły do ogromnej fali przemytu.

#12 WYDATKI WOJSKOWE RUJNUJĄ SKARB: Wojny są niewiarygodnie kosztowne i doprowadziły do bankructwa niejednego monarchę w XVIII wieku (podobnie w XVII, XVI...). Potrzeby militarne imperiów, które oba państwa starały się zbudować, były ogromne i generowały ogromne koszty. W XVIII wieku Francja wydała oszałamiającą sumę 4 milionów liwrow na samą twierdzę Louisbourg; Wielka Brytania była w stanie podwoić rozmiar swojej marynarki wojennej, generując ogromny dług publiczny.

#13 AMBICJE ALBERONIEGO: Giulio Alberoni był kardynałem, który – podobnie jak Fleury i Dubois – posiadał rozległe stosunki polityczne na dworach Europy. Alberoni działał jednak szczególnie na hiszpańskim dworze królewskim, gdzie został powiernikiem Izabeli Farnese, małżonki króla Hiszpanii Filipa V. Ponieważ wojna o sukcesję hiszpańską dotyczyła prawa Filipa do dziedziczenia zarówno tronu hiszpańskiego, jak i francuskiego, stawiało to Alberoniego w centrum wielu intryg. Jego służba dla ambitnej Izabeli doprowadziła go do próby odbicia hiszpańskich terytoriów utraconych na rzecz Austrii i Sabaudii w czasie wojny. Po śmierci Króla Słońce, gdy książę orleański został regentem młodego króla Ludwika XV, Alberoni zainicjował spisek Cellamare,

mający na celu podważenie autorytetu Filipa I i zastąpienie go jako regenta jego własnym panem, Filipem V – w ten sposób mógł de facto odwrócić wynik wojny o sukcesję hiszpańską.

#14 GŁÓD W IRLANDII:

W 1740 roku mrozy zniszczyły zarówno zboża, jak i uprawy ziemniaków w Irlandii. Potem nastąpiła równie katastrofalna susza, która zniszczyła pozostałe jadalne uprawy. Działania pomocowe były utrudniane przez utrzymującą się krę lodową, która wstrzymywała pracę portów i blokowała nabrzeża. Pomimo pomocy żywnościowej z Ameryki z głodu umarła jedna trzecia

ludności wyspy.

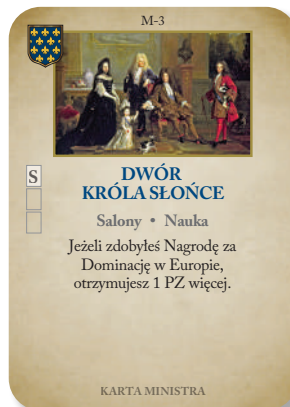
#15 ODSETKI OD DŁUGU: Spłata odsetek od długu stała się powszechna w Europie w okresie renesansu. Jakkolwiek monarchów często kusiło zwlekanie ze spłatą długu, aby uniknąć rosnących odsetek, wiedzieli, że wpłynie to na ich zdolność do zaciągania pożyczek w przyszłości.

KARTY MINISTRÓW

#M-1 KARDYNAŁOWIE W SŁUŻBIE KRÓLA:

Guillaume Dubois i André-Hercule Fleury kontynuowali tradycję służby w roli Pierwszego Ministra króla Francji (którą zapoczątkowali Richelieu i Mazarin). Obaj koncentrowali się na stabilizacji stosunków w Europie (nawet w zakresie formalnego sojuszu z Wielką Brytanią!), ograniczając ambicje innych mocarstw i wzmacniając skarb. W szczególności Fleury nadzorował trzy dekady pokoju dzielące dwie wojny o sukcesję, które wybuchają w trakcie rozgrywki w *Imperial Struggle*.

#M-2 JOHN LAW: Szkocki filozof (dziś nazwalibyśmy go ekonomistą). Po wojnie o sukcesję hiszpańską Law otrzymał za zadanie reformę finansów Francji. Do pewnego stopnia powiodło mu się to: choć jego system waluty fiducjarnej upadł, pozostałe reformy (zwłaszcza te, które rozwinęły infrastrukturę handlową Francji) pozwoliły jego politycznym następcom na częściowe przywrócenie stabilności finansowej.

#M-3 DWÓR KRÓLA

SŁOŃCE: Początkowo Wersal był zaledwie pałacykiem myśliwskim, miało się to jednak mocno zmienić. W 1661 roku Ludwik XIV zaczął rozbudowę, a w 1680 Wersal został pełnoprawną rezydencją, przekształcając się w klejnot całej Europy. Król pragnął zerwać z konwenansami i układami w Paryżu, a także skoncentrować królewski dwór wokół siebie. Rozległe ogrody i kwatery wersalskie zachwycały ambasadorów i dworzan z całej Europy.

#M-4 JAKOBICI: Wielkie powstania z lat 1715 i 1745 miały na celu cofnięcie skutków tzw. chwalebnej rewolucji i przywrócenie dynastii Stuartów na tron angielski. Są to najbardziej znane rebelie jakobickie, ale w rzeczywistości jakobici utkali właściwie nieogarnioną sieć spisków, intryg i mniejszych buntów, które miały miejsce na przestrzeni pierwszej połowy XVIII wieku. Sprawa jakobicka została skutecznie wygaszona dopiero, gdy papieżstwo uznało przedstawicieli dynastii hanowerskiej za prawowitych władców Anglii i Szkocji. Wynikający z tego upadek katolickiego poparcia dla sprawy Stuartów spowodował trwałe zakończenie ambicji jakobickich.

#M-5 ROBERT WALPOLE: Uważany przez wielu za pierwszego prawdziwego premiera Wielkiej Brytanii. Służył trzem monarchom i przymusił przedstawicieli frakcyjnego rządu i parlamentu do rozsądnego konsensusu. Przyćmiony później przez Williama Pitta Starszego, Walpole pozostawił po sobie stabilność i wytyczył udany kurs polityczny dla Wielkiej Brytanii na kolejne dziesięciolecia.

#M-6 JONATHAN SWIFT: Irlandzki eseista i krytyk. Swift jest najbardziej znany jako autor „Podróży Guliwera” i „Skromnej propozycji”. Oba te dzieła łączą pomysłową prozę z ciętym komentarzem politycznym. Miał wpływy po obu stronach brytyjskiej sceny politycznej, choć przez swe poparcie dla Irlandczyków niekiedy popadał w niełaskę.

#M-7 KOMPANIA WSCHODNIOINDYJSKA: Zarejestrowana w 1600 roku Brytyjska Kompania Wschodnioindyjska walczyła o brytyjską ekonomiczną i militarną dominację nad Indiami i Holenderskimi Indiami Wschodnimi, którą ostatecznie osiągnęła. Jej sukces odbił się na polityce i społeczeństwie w ojczyźnie, gdy nowobogacy kupcy i oficerowie kompanii kupowali posiadłości, posługiwali dobrze urodzone damy i kandydowali w wyborach do parlamentu.

M-8 BANK ANGLII: Bank początkowo służył jako narzędzie ułatwiające rządowi zwiększanie długu publicznego niezbędnego do finansowania ekspansji morskiej. Prowadzony niezależnie od rządu do lat sześćdziesiątych XX wieku, emitował nowe monety oraz walutę papierową (na co miał monopol) i prowadził działalność bankową, w ramach której pożyczal środki społeczeństwu. Jako strona stabilnie utrzymująca dług publiczny, zapewniał stabilność monetarną i spójność, która pozwoliła Wielkiej Brytanii stopniowo uzyskać znaczną przewagę finansową nad Francją.

#M-9 HUGENOCI W NOWYM ŚWIECIE: Przy wszystkich problemach Francji w koloniach w Ameryce Północnej na jej niekorzyść w rywalizacji z Wielką Brytanią wpływało przede wszystkim niewielkie zaludnienie. Brytyjska praktyka wysyłania przestępców, kontaktowych służących, a zwłaszcza religijnych dysydentów do odległych kolonii nigdy nie przyjęła się we Francji. Ludwik XIV obawiał się utworzenia odległej i potencjalnie nielojalnej frakcji protestantów i oczywiście

w żadnym wypadku nie mógł znieść sprzeciwu religijnego. Ale historia mogła się potoczyć inaczej, a francuskie kolonie w Kanadzie i Akadii mogłyby konkurować z brytyjskimi pod względem lokalnej milicji i logistyki.

#M-10 EDMOND HALLEY: Znany głównie z opisanie odkrytej przez siebie komety, Halley był jednym z najbardziej błyskotliwych członków Royal Society w XVIII wieku. Zajmował się inżynierią (wynałazł keson), matematyką (niektórzy uważają go za założyciela nauk aktuarialnych) i nawigacją. Wraz ze zdobyciem hiszpańskiego kontraktu na handel niewolnikami, zwanym Asiento, innowacje Halleya utorowały drogę do rozwoju brytyjskiej marynarki wojennej w następnych dwóch stuleciach.

WOJNA O SUKCESJĘ HISZPAŃSKĄ

WOJSKA BRYTYJSKIE

John Churchill, książę Marlborough („Wódz królowej Anny”) był bezsprzecznie jednym z najwybitniejszych dowódców wojskowych Wielkiej Brytanii. Jego umiejętności w manewrowaniu, taktyce i prowadzeniu oblężeń przyniosły ważne zwycięstwa pod Blenheim, Ramillies i Oudenarde, które ostatecznie uniemożliwiły utworzenie zjednoczonego francusko-hiszpańskiego supermocarstwa.

Sir George Rooke, oficer marynarki i weteran wojny dziewięcioletniej. Do czasu rozpoczęcia wojny o sukcesję hiszpańską został awansowany na admirała floty (a to najwyższy stopień w marynarce brytyjskiej). Zmiażdżył hiszpańską flotę skarbów w zatoce Vigo i poprowadził udaną wyprawę przeciwko Gibraltarowi, utrwalając brytyjską potęgę na Morzu Śródziemnym.

Zjednoczony Parlament. Oba mocarstwa, na których skupia się *Imperial Struggle*, różniły się pod wieloma względami. Jedną z najważniejszych różnic było zarządzanie państwem, gdzie król Anglii (a wkrótce potem i Szkocji) dzielił władzę z często krnąbrnym parlamentem. Kiedy intrygi między wigami i torysami sięgały zenitu, najbardziej cierpiała na tym brytyjska polityka. I analogicznie, w momentach gdy byli w stanie zgodzie współpracować, Wielka Brytania była silniejsza.

Benjamin Church był dowódcą wojskowym w brytyjskiej kolonii w Plymouth. Był jednym z pierwszych europejskich oficerów, którzy rekrutowali rdzennych Amerykanów do nieregularnych jednostek bojowych i w pełni połączyli europejską broń z tubylczymi strategiami.

Książę Eugeniusz Sabaudzki („najwybitniejszy wódz”) dowodził siłami imperium habsburskiego w każdym kluczowym momencie wojny. Odgrywał ważną rolę w działaniach w północnych Włoszech, kampaniach nad Renem i w Niderlandach. Pod Blenheim dowodził prawym skrzydłem, umożliwiając księciu Marlborough dokonanie kluczowego przełamania. Nie sposób przecenić roli, jaką odegrał w trakcie wojny.

Leopold I, zasiadający na tronie Świętego Cesarstwa Rzymskiego, na początku wojny dostrzegł okazję – mógł wykorzystać sprzeciw innych krajów europejskich wobec burbońskiej unii dynastycznej między Francją i Hiszpanią, aby połączyć habsburskie posiadłości w Austrii i Hiszpanii, ponieważ były one pod rządami Karola V. Nie udało mu się to i zmarł przed końcem wojny.

Ludwik Wilhelm, margrabia Baden-Baden, walczył u boku księcia Eugeniusza przeciwko Turkom w 1680 roku. W wojnie o sukcesję hiszpańską został pokonany przez Villarsa, ale powrócił, by odegrać kluczową rolę dywersyjną w kampanii, która zakończyła się bitwą pod Blenheim. Był jednym z wielkich wodzów austriackich, ale pamięć po nim pozostaje w cieniu Eugeniusza Sabaudzkiego.

Bunt hugenotów: Odwołanie zapewniającego wolność wyznania edyktu nantejskiego przez Ludwika XIV miało długotrwałe reperkusje dla Francji, w tym bunt Camisarda, który rozpoczął się w 1702 roku i trwał przez większość wojny. Hugenoccy partyzanci mordowali katolików i brali udział w walkach przeciwko armii królewskiej, odwracając uwagę i środki od reszty wojny. Nawet sam marszałek Villars przez pewien czas dowodził oddziałem wysłanym do tłumienia buntów, co świadczyło o tym, jak poważne stało się to zagrożenie.

Henri de Massue, markiz de Rouvigny i hrabia Galway, na zawsze opuścił służbę francuską, gdy Ludwik XIV odwołał edykt nantejski. Osiedlił się w Irlandii, otrzymując irlandzki tytuł szlachecki, i walczył dla Wielkiej Brytanii zarówno w wojnie dziewięcioletniej, jak i wojnie o sukcesję hiszpańską.

Zdrada Sabaudii: W 1702 roku Wiktor Amadeusz, książę Sabaudii, widział okazję do zmiany stron i przyłączenia się do Wielkiej Koalicji. Obawiał się dominacji zjednoczonych tronów Francji i Hiszpanii, a impas w północnych Włoszech zapewnił mu kluczową kartę przetargową, którą mógł zaofiarować Leopoldowi. Zdrada Sabaudii skomplikowała strategiczną sytuację Francji w Europie Środkowej.

Polowanie na przyz: System nagród zachęcał brytyjskich oficerów marynarki do wykazywania inicjatywy i agresywnych działań, ale mógł również odwrócić ich uwagę od celów strategicznych kampanii.

Gwardia piesza. Brytyjska gwardia piesza, gwardia konna i grenadierzy gwardii, to elitarne formacje służące w wojnie o sukcesję hiszpańską. Uważane za elitę armii, często brały udział w walkach, odgrywając w nich wielką rolę.

WOJSKA FRANCUSKIE

Claude Louis Hector de Villars, markiz i książę de Villars („Wybawca Francji”) był najważniejszym i najbardziej utytułowanym dowódcą armii francuskiej w wojnie o sukcesję hiszpańską. Pod Malplaquet (1710) jego wojska zadały koalicji straty w wysokości 20 000 żołnierzy, same tracąc 8000 ludzi. Choć bitwa była taktyczną porażką z powodu utraty kilku kluczowych twierdz, zwycięstwo

Villarsa pod Denain dwa lata później zagwarantowało jego monarsze honorowy pokój.

Louis Joseph, książę de Vendôme, był dowódcą odpowiedzialnym za największą porażkę Austrii w początkowej fazie wojny o sukcesję hiszpańską. Kilkakrotnie pokonał księcia Eugeniusza Sabaudzkiego i okazał się godnym przeciwnikiem księcia Marlborough. Największe zwycięstwo odniósł jednak w Hiszpanii, gdzie rozbił wojska koalicji pod Villaviciosa i ostatecznie zniszczył nadzieje Habsburgów na tron hiszpański.

Louis François de Boufflers, książę de Boufflers, był wysoko ceniony zarówno przez króla Ludwika XIV, jak i Brytyjczyków za odwagę i wytrwałość, ale podczas swojej długiej służby nie zawsze zwyciężał, ponosił też porażki. Pod Malplaquet wykazał się niezwykłą pokorą i dobrym osądem, gdy podporządkował się Villarsowi, zapewniając jedność dowodzenia w tej kluczowej bitwie.

Maison du Roi to królewskie wojsko, podporządkowane bezpośrednio Ludwikowi XIV. Jego oddziały służyły z wielkim poświęceniem przez całą wojnę.

Obrona Kadyksu – jedna z niewielu porażek admirała Rooke’a w angielsko-holenderskiej próbie zdobycia fortecy Kadyks i św. Matagordy w 1702 roku. Postęp tej kampanii został sparaliżowany przez rywalizację między różnymi formacjami, a także silną i umiejętną obronę Hiszpanów.

René III de Froulay de Tessé wydaje się jednym z najbardziej pechowych francuskich generałów. Sfrustrowany fiaskiem dobrze zaplanowanych prób zajęcia Gibraltaru i Barcelony, de Tessé ostatecznie zaczął odnosić sukcesy na południu Francji, gdzie powstrzymał natarcie księcia Eugeniusza pod Tulonem. Niestety, francuska eskadra morska stojąca w porcie została już zatopiona przez własne załogi, na wypadek gdyby oblężenie Eugeniusza się powiodło i okręty miały wpaść w ręce nieprzyjaciela. Pozostanie Gibraltaru w rękach Brytyjczyków zadało ostateczny cios francuskim nadziejom na kontrofensywę na Morzu Śródziemnym.

James Fitz, książę Berwick, był bratankiem księcia Marlborough i zadeklarowanym jakobitą. W chwalebnej rewolucji 1688 roku walczył po stronie swojego ojca Jakuba i wstąpił na służbę Króla Słońce. W wojnie o sukcesję hiszpańską walczył znakomicie w Hiszpanii, odnosząc decydujące zwycięstwo pod Almaną w 1707 roku. Przetrwał wojnę w dobrym zdrowiu i dowodził wojskami Króla Słońce zarówno w wojnie czwórprzymierza, jak i wojnie o sukcesję polską.

Victor-Marie d’Estrées, książę d’Estrées, zasłużył na wdzięczność swojego monarchy, zabezpieczając trony monarsze na Sycylii dla Filipa V Hiszpańskiego. Gdyby ostateczne ambicje Króla Słońce się spełniły, Królestwo Obojga Sycylii byłoby kolejną częścią połączonej dynastii francusko-hiszpańskiej.

Pierre de Montesquiou, hrabia d’Artagnan, był muszkietierem i bohaterem bitwy pod Malplaquet. Jego kuzyn Karol był wzorem dla bohatera literackiego Aleksandra Dumasa, który

uwiecznił ich nazwisko.

Ultima Ratio Regum – Ludwik XIV wyrzył na armatach to motto, które dosłownie można przetłumaczyć jako „ostateczny argument królów”, aby podkreślić jego pogląd, że spory między narodami zawsze można rozwiązać siłą.

Muszkietierowie: Niebieskie tabardy królewskich muszkietierów są znane każdemu, kto czytał dzieło Aleksandra Dumasa, które podniosło ich status z prestiżowego do wręcz legendarnego. Służba w szeregach muszkietierów była zarezerwowana dla szlachty.

Weterani: Armia francuska była w tym czasie najbardziej przerażającą siłą na świecie, doświadczoną i dobrze finansowaną. W jej skład wchodziło wiele elitarnych jednostek różnego typu, od dragonów (żołnierzy lekkiej jazdy) przez grenadierów po baterie oblężnicze.

KARTY WYDARZEŃ I MINISTRÓW EPOKI IMPERIUM

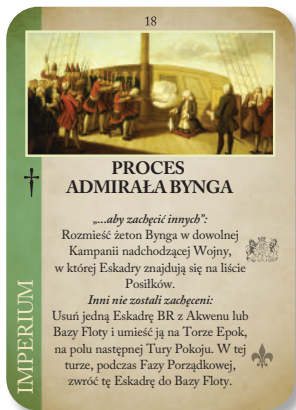
KARTY WYDARZEŃ

#16 REWOLTY NIEWOLNIKÓW NA KARAIBACH:

Region Karaibów, w którym znajdowali się niewolnicy, był bardzo ponury. Choroby, okropne warunki pracy i bezgraniczne okrucieństwo nadzorców zrodziły powiedzenie „sprzedany z biegiem rzeki” (odpowiednik polskiego „wpuszczony w kanał”) – aluzja do losu niewolnika wysłanego z USA na Karaiby, często używana także jako groźba. Niepokoje dotknęły Karaiby w XVIII wieku w postaci powstań niewolników na Martynice, w Gwadelupie, Jamajce, Antigui i większości innych wysp plantacyjnych.

#17 PAKT FAMILIJNY: Wraz z końcem panowania Habsburgów w Hiszpanii i zabezpieczeniem korony Filip V (urodzony jako książę d'Anjou) starał się ustanowić kontrolę Burbonów nad innymi terytoriami śródziemnomorskimi, tworząc porozumienie ze swoim bratankiem Ludwikiem XV. To otworzyło Brytyjczykom drogę do ożywienia ich udanego sojuszu z Austrią, która nie miała zamiaru zrzec się terytorium, którym Habsburgowie władali od pokoleń, tylko po to, aby wzbogacić dzieci ambitnej królowej Filipa, Elżbiety Farnese.

#18 PROCES ADMIRAŁA BYNGA: Decyzja admirała Johna Bynga, aby wojska brytyjskie nie lądowały na Minorce w obliczu liczebnej przewagi francuskiej siły lądowej (i równorzędnych sił morskich), kosztowała go życie. Sąd wojskowy i egzekucja są dziś w dużej mierze postrzegane jako farsa i zrzucenie winy na kozła ofiarnego. Niestety dla Bynga, Pitt nie był w stanie uzyskać ulaskawienia (głównie z powodu wrogości między Pittem i królem Jerzym). Powiedzenie „...aby zachęcić innych” pochodzi spod słynącego z satyry pióra Woltera („dobrze jest zabić admirała od czasu do czasu, aby zachęcić innych”).

#19 LE BEAU MONDE: W XVIII wieku nastąpiła ekspansja stylu, etykiety i manier. Francja była bezsprzecznym centrum świata mody, chociaż polityka Ludwika przegnała wielu projektantów i krawców hugenockich do Londynu. Powiedzenie „Le Beau Monde” oznaczało dobrze ubraną, wytworną socjetę francuską. Ostatecznie Wielka Brytania zaczęła stanowić poważne wyzwanie dla tej dominacji, ale to dopiero w XIX wieku, kiedy to „dandyzm” Beau Brummella zaczął przejmować w szczególności modę męską.

#20 HAJDAR ALI: Sułtan Majsuru od 1760 roku do swojej śmierci w 1782 roku. Hajdar Ali przekształcił swoje królestwo w regionalną potęgę. Jego rywalizacja z Marathami na północy, Nizamem Hajdarabadu na północnym wschodzie i Europejczykami, a także jego zdolność do wykorzystania każdego z nich, ugruntowały jego dziedzictwo jako jednego z najskuteczniejszych władców południowych Indii. Zanim został sułtanem (w drodze zamachu stanu przeciwko Khande Rao, byłemu pretendentowi, który wykorzystał brytyjskie wsparcie, aby objąć tron dla siebie), Ali dowodził wojskami Majsuru w większości ważnych kampanii w Indiach, głównie po stronie Francuzów.

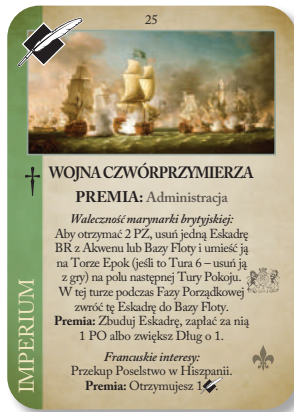
#21 KOHONG: Brytyjski i francuski handel z dynastią Qing w Chinach był w tym czasie w powijakach, chociaż inne europejskie mocarstwa, takie jak Portugalia i Holandia, przetarły wcześniej ścieżki współpracy z Chińczykami. Rząd Qing zarządzał handlem z Europą poprzez system zwany „kohong”, za pomocą spółdzielni handlowych, które prowadziły handel w nadmorskich miastach Chin.

#22 KRYZYS KORSYKAŃSKI: Po wojnie siedmioletniej Francja starała się odrobić straty terytorialne. Choiseul skupił się na Korsyce, której nowa, republikańska władza znajdowała się w coraz większej izolacji, ze względu na swój liberalizm. Kiedy Francja najechała wyspę w 1768 roku, rząd brytyjski wahał się w kwestii interwencji, pomimo niezadowolenia innych państw europejskich z otwartej agresji Francji. Ostatecznie Francja była w stanie dokończyć podbój, ale Wielka Brytania podczas rewolucji francuskiej próbowała ponownie oddzielić Korsykę od Francji.

#23 PANIKA W EUROPIE: Wybuchy paniki na rynkach finansowych były w XVIII wieku nierzadkie, różniły się między sobą jedynie nasileniem i zakresem. Ich przyczyny były rozmaite: strach przed konfiskatą funduszy przez Koronę (na przykład w 1640 roku Karol I zwyczajnie skonfiskował całe złoto przechowywane przez prywatnych złotników dla swoich klientów w mennicy królewskiej), niestabilność walut papierowych, słabo rozwinięte rynki ubezpieczeniowe, które spowodowały, że główne instytucje upadły w krótkim czasie, złe zarządzanie długami przez rząd, częste wojny i dewaluacja długu itp. Sytuacja poprawiła się wraz z upływem stulecia, ale oczywiście kryzysy finansowe nadal się zdarzały.

#24 ZŁOTO Z AFRYKI ZACHODNIEJ: Choroby i trudny teren miały odwlec „wyścig o Afrykę” aż do drugiej połowy XIX wieku, ale zachodnie wybrzeże Afryki było usiane punktami handlowymi, „magazynami” niewolników i niekiedy także kopalniami złota. Choć produkcja ta nigdy się nie zbliżyła do ilości złota zrabowanego przez Hiszpanię od kultur mezoamery-

kańskich, które podbiła, złoto spływało z Afryki Zachodniej do europejskiej gospodarki przez dziesięciolecia.

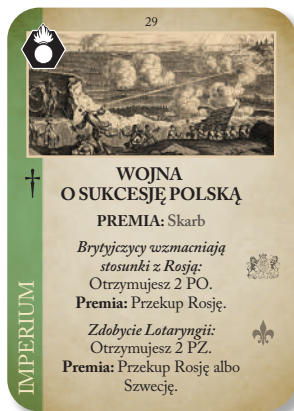
#25 WOJNA CZWÓRPRZYMIERZA: W odpowiedzi na stanowcze wysiłki Alberoniego i Farnese w celu zmiany wyniku wojny o sukcesję hiszpańską Wielka Brytania i Francja faktycznie sprzymierzyły się (wraz z Austrią i Zjednoczonymi Prowincjami) w celu powstrzymania tych ambicji. Wielka Brytania odniosła dwa ważne zwycięstwa morskie pod przyłaskiem Passaro i Vigo, a usunięcie Alberoniego z dworu przez rozczarowanego Filipa V pozwoliło

Francji na wzięcie oddechu.

#26 SALON HERKULESA: To jedna z najbardziej zachwycających komnat w Wersalu. Ukończona w 1736 roku i bardziej kameralna niż Sala Lustrzana, pełniła ważną rolę dyplomatyczną dla Ludwika XV – jej bogactwo i zdobiące ją oszałamiające dzieła sztuki służyły jako przypomnienie wysłannikom o zasobności, potęgze i wpływach kulturowych Francji.

#27 KLĘSKA GŁODU W BENGALU: W 1770 roku klęska głodu spustoszyła zdominowane przez Brytyjczyków terytoria w północno-wschodnich Indiach, zabijając 10 milionów ludzi. Całe miasta i małe królestwa głodowały, a wynikiem z tego choroby i bandytyzm jeszcze zwiększyły niedolę. Podczas gdy bezpośrednim powodem klęski nieurodzaju była susza, nie ma wątpliwości, że krótkowzroczna i silnie eksploatacyjna polityka Brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, a także dewastacja wynikła z dwóch dużych wojen w krótkim przedziale czasu zamieniły to, co mogło być stosunkowo łagodnym epizodem, w prawdziwą katastrofę.

#28 OJCIEC LE LOUTRE: Ojciec Jean-Louis Le Loutre, misjonarz w Akadii (współczesna Nowa Szkocja), został przywódcą wojskowym Akadyjczyków, Mikmaków i innych tubylczych sojuszników, po tym jak Brytyjczycy zajęli Louisbourg podczas wojny króla Jerzego (część wojny o sukcesję austriacką). Ten niepozorny przywódca partyzantów przez lata organizował rajdy na brytyjskie porty i posterunki, ale ostatecznie został pokonany pod Fortem Beauséjour w 1752 roku. Spędził resztę życia, próbując pomóc Akadyjczykom deportowanym z ich domów przez zwycięskich Brytyjczyków, przesiedlonym w inne rejony Kanady.

#29 WOJNA O SUKCESJĘ POLSKĄ: Śmierć Augusta II Mocnego, elekcyjnego króla Polski, wywołała walkę o sukcesję pomiędzy trzema kandydatami: Stanisławem Leszczyńskim (który został koronowany przy wsparciu szwedzkim podczas III wojny północnej, ale uciekł po tym, jak Szwecja została pokonana), Augustem III (synem zmarłego króla) oraz infantem portugal-

skim Emanuelem Bragança. Wielka Brytania pozostała na uboczu, co znacznie nadwerżyło sojusz z Austrią (i być może przesądziło o ostatecznym końcu tego sojuszu). Popierająca Leszczyńskiego Francja wykorzystała możliwość ograniczenia wpływów habsburskich i odzyskania utraconego wcześniej terytorium, mimo że Stanisław Leszczyński ostatecznie musiał oddać tron Augustowi III.

#30 JONATHAN'S COFFEE-HOUSE: Przed powstaniem giełd papierów wartościowych były kawiarnie: głośne przybytki, gdzie handlowcy i finansjści gromadzili się, aby wymieniać się wiadomościami i plotkami, a co najważniejsze – targować tę akcją. Jonathan's Coffee-House był jednym z pierwszych tego typu miejsc i stał się fundamentem pierwszej brytyjskiej giełdy papierów wartościowych.

KARTY MINISTRÓW

#M-11 KSIĄŻĘ DE CHOISEUL: Étienne-François, markiz de Stainville i książę de Choiseul, był pierwszym ministrem Ludwika XV w latach 1758–1770. Jak na kogoś o takiej pozycji i stażu jak Choiseul, niewiele o nim wiemy. Jako silny sojusznik Madame de Pompadour, Choiseul dążył do przywrócenia Francji pozycji na morzu i w sojuszach europejskich. Jego polityka była jednak kosztowna, choć ministrowie, których Pompadour pomogła mu wybrać, byli w stanie wprowadzić reformy, które pomogły sfinansować te ambicje. Udało mu się przeżyć klęskę w wojnie siedmioletniej, ale ostatecznie popadł w niełaskę po śmierci Pompadour.

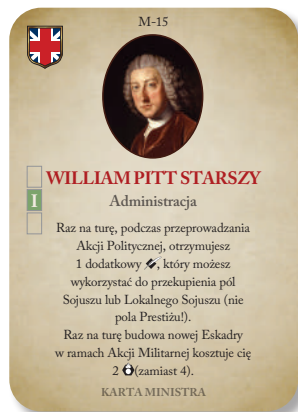
#M-12 GUBERNATOR DUPLEIX: Joseph Francis Dupleix marzył o francuskim imperium w Indiach i poświęcił swoją karierę na próbę zbudowania go. W wieku osiemnastu lat wyruszył w morze, a jeszcze przed osiągnięciem 30. roku życia stał się bogaty dzięki swoim umiejętnościom w biznesie i polityce. Osiadł w Indiach, w służbie Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, ale ostatecznie objął kierownictwo francuskiej placówki handlowej w Chandernagore. Niestety, choć agresywny i dynamiczny w kwestiach wojskowych, nie mógł dorównać talentom Coote'a i Clive'a, a jego plany obróciły się wniwecz. Choć został kozłem ofiarnym tak jak Lally, uniknął topora, lecz umarł w biedzie w swojej rodzinnej Francji.

#M-13 POMPADOUR I DU BARRY: Jeanne Antoinette Poisson, znana jako markiza de Pompadour, była główną kochanką (oficjalny tytuł!) Ludwika XV pomiędzy wojną o sukcesję austriacką a wojną siedmioletnią. Po uzyskaniu tytułu przez króla kierowała mecenatem i polityką na dworze, wspierając ważnych francuskich artystów i naukowców. Nazywana La Reinette („Mała Królowa”), madame de Pompadour największe zasługi, podobnie jak wiele innych silnych osobowości działających w cieniu tronu, miała w sferze wyławiania talentów. Madame du Barry była kolejną ważną

kochanką królewską, chociaż generalnie ograniczała się do sztuki i problemów społecznych, a nie do polityki. Obie były jednocześnie oczerniane przez plotkarzy i podziwiane przez większą część dworu.

#M-14 WOLTER: François-Marie Arouet jest znany niemal wyłącznie pod pseudonimem Wolter i ze swoich dzieł satyrycznych. Krytyk religii (w „Kandydzie” wyśmiewał „najlepszy ze wszystkich możliwych światów” – argument Leibniza na istnienie Boga), miał ambiwalentne poglądy na temat potencjału rewolucji we Francji. Pogardzał bowiem zarówno monarchią, jak i demokracją.

#M-15 WILLIAM PITT STARSZY: „Wielki Poseł” stał na czele rządu brytyjskiego, kierując nim z różnych stanowisk i nominacji. Było to spowodowane jego uporczywym i silnym poparciem publicznym, które zdobył za nieustraszoną krytykę i przestrzeganie własnych zasad. Jego spuścizna wynika z jego siły i genialnego przywództwa Wielkiej Brytanii podczas wojny siedmioletniej. Chociaż nie dogadywał się

z królem (który nigdy mu nie wybaczył antyhanowerskiej postawy w 1750 roku), był jednym z największych przywódców w historii Wielkiej Brytanii.

#M-16 CHARLES HANBURY WILLIAMS: Brytyjski dyplomata i poseł do parlamentu, znany bardziej ze swojej poezji politycznej (która atakowała wrogów Walpole’a z różnym stopniem elegancji) niż ze swoich przemówień (uważał, że nie ma do nich talentu). W latach poprzedzających wojnę siedmioletnią zajmował stanowiska w Berlinie, Dreźnie, Wiedniu i Petersburgu – pełen wachlarz dworów walczących w minionych i przyszłych wojnach. Chociaż jego sukcesy przeplatały się z porażkami, był w stanie przynajmniej uchronić Wielką Brytanię i Rosję przed otwartą wojną.

#M-17 BANKI KUPIECKIE: Bank Braci Baring (Barings Bank) został założony w Londynie w 1762 roku, ale pożyczkodawcy i ubezpieczyciele na mniejszą, mniej sformalizowaną skalę zaczęli pojawiać się już wiele wcześniej. Rosnąca potęga morska Wielkiej Brytanii napędzała handel i apetyt na kredyty, ubezpieczenia i inwestycje.

#M-18 SAMUEL JOHNSON: „Dr Johnson” był jednym z najwybitniejszych uczonych i intelektualistów w XVIII wieku, o ile nie w całej historii Wielkiej Brytanii. Oprócz słynnego słownika, jednego z pierwszych tego typu, jego eseje o Szekspirze i o wartości 200 lat poezji angielskiej są nadal uważane za niedoścignione przez wielu uczonych.

WOJNA O SUKCESJĘ AUSTRIACKĄ

WOJSKA BRYTYJSKIE

Admirał Sir Edward Boscawen wstąpił do brytyjskiej marynarki wojennej w wieku 12 lat. Brał udział w wojnie o ucho Jenkinsa i wojnie o sukcesję austriacką. Co więcej, podpisał wyrok śmierci admirała Bynga. „Nigdy nie strzelajcie, chłopcy, dopóki nie zobaczycie białek oczu Francuza!” – mawiał.

General Stringer Lawrence objął dowództwo nad oddziałami Kompanii Wschodnioindyjskiej na początku wojny o sukcesję austriacką i kontynuował dowodzenie w prawie każdej ważnej kampanii w Indiach. Dobrze współpracował ze swoim przyjacielem Robertem Clive’em.

Admirał Sir Peter Warren służył intensywnie na Karaibach i w Ameryce Północnej, kończąc na dowodzeniu okrętami brytyjskimi, które zaatakowały Louisbourg w 1745 roku. Po wojnie o sukcesję austriacką opuścił swoje posiadłości ziemskie w Ameryce i powrócił do Anglii, gdzie zajął się polityką.

Karol Aleksander, książę Lotaryngii, służył jako jeden z głównych dowódców armii austriackiej podczas wojny o sukcesję austriacką. Znany jest z klęski, którą poniósł z rąk Fryderyka Wielkiego pod Leuthen (Lutynią) w 1757 roku, gdzie Fryderyk Wielki wykorzystał swoją znajomość terenu, aby pokonać liczniejsze i lepiej wyposażone siły austriackie w niespodziewanym ataku. Później pełnił funkcję gubernatora Niderlandów Austriackich.

Friedrich Heinrich von Seckendorff walczył w XVIII wieku w zaskakującej liczbie armii różnych narodowości, dowodząc wojskami holenderskimi, austriackimi, polskimi, angielskimi, bawarskimi, saksońskimi i armią miasta Ansbach. Jedyną wojną z początku XVIII wieku, w której nie walczył, była III wojna północna. Odnosił w większości sukcesy, z wyjątkiem kampanii przeciwko Turkom pod koniec 1730 roku. Seckendorff jest prawdopodobnie jednym z bardziej niedocenianych żołnierzy okresu, w którym toczy się *Imperial Struggle*.

Król Jerzy II odziedziczył koronę Wielkiej Brytanii i Irlandii w 1727 roku i był drugim przedstawicielem dynastii hanowerskiej, który ją nosił. Wykazywał się odwagą militarną przez całe życie, zwłaszcza że jest ostatnim brytyjskim monarchą, który dowodził na polu bitwy (pod Dettingen, w 1743).

John Dalrymple, Drugi Hrabia Stair, walczył w wojnie o sukcesję hiszpańską, ale nie objął samodzielnego dowództwa, dopóki jego ojciec nie został hrabią Stair i nie awansował syna do rangi wicehrabiego. Dowodząc siłami brytyjskimi na samym początku wojny, a następnie stojąc przy królu pod Dettingen, Dalrymple ogromnie się wyróżnił.

Chaos w Bawarii: W 1743 roku Seckendorff i de Broglie, przywódcy sprzymierzonych sił bawarskich i francuskich, pokłócili się. Ich armie nie współpracowały ze sobą; nie stawiano żadnego wspólnego oporu nacierającym wojskom austriackim.

kim. De Broglie poddawał jedną bawarską twierdzę za drugą. Bawarczycy i Francuzi zostali wyparci prawie aż do Renu, gdzie zostali pokonani w bitwie pod Dettingen. W konsekwencji Francuzi zostali całkowicie wyparci z Niemiec.

Traktat warszawski: podpisany w 1745 roku podczas wojny o sukcesję austriacką. Traktat ten dał początek czwórprzymierz, składającemu się z Wielkiej Brytanii, Austrii, Holandii i Saksonii, w celu zabezpieczenia roszczeń Marii Teresy do Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Saksonia i jej sojusznicy w Rosji i Austrii mieli nadzieję okroić terytorialnie Prusy Fryderyka Wielkiego do granic sprzed 1713 roku.

Entuzjazm Węgrów: Fryderyk Wielki zdobył austriacką prowincję Śląsk w 1739 roku. W 1741 roku Maria Teresa Austriacka stanęła przed Sejmem w Budapeszcie, trzymając swojego nowo narodzonego syna Józefa II, apelując po łacinie do szlachty węgierskiej o wsparcie. Węgrzy, zainspirowani tym apelem, zebrali 60 000 żołnierzy dla regularnej armii. Nowa armia ostatecznie odbiła Śląsk i najechała Bawarię.

Francois de Bussy: Gdy wojna o sukcesję austriacką nabrała tempa, Francuzi planowali niespodziewany atak na Londyn, aby przywrócić księcia Karola Stuarta na tron Anglii. Ale Francois de Bussy, niezadowolony urzędnik, nieślubny syn dwojga dworzan, sprzedał szczegóły planowanego ataku Brytyjczykom za 2000 funtów. Brytyjczycy działali zgodnie z jego informacją i pospiesznie podjęli działania obronne. Utrata atutu zaskoczenia w połączeniu ze złą pogodą, skłoniła Francuzów do porzucenia planów inwazji na wybrzeża Kentu w marcu 1744 roku.

Robert Clive był skromnym urzędnikiem Kompanii Wschodnioindyjskiej, gdy wybuchła wojna o sukcesję austriacką, ale szybko wyróżnił się zarówno na polu pojętności, jak i odwagi. W 1746 roku wstąpił do sił zbrojnych kompanii i kilkakrotnie bronił posiadłości brytyjskich. Ale to w czasie wojny siedmioletniej jego legenda nabrała kształtu, który przetrwał do dziś.

WOJSKA FRANCUSKIE

Maurycy Saski był uważany za jednego z wielkich dowódców XVIII wieku, znanego ze swoich przygód z kobietami, siły i wigoru. Służył (w różnych okresach) w szeregach Świętego Cesarstwa Rzymskiego, Armii Cesarskiej (Austrii) i Francji. W czasie wojny o sukcesję austriacką dowodził siłami francuskimi podczas inwazji na Austrię w 1741 roku. Zasłynął przeprowadzeniem niespodziewanego ataku na Pragę, gdzie podstępem pojmał broniący się tam garnizon. W 1744 roku dowodził siłami wysłanymi do inwazji na Anglię; jego okręty zostały rozbite przez sztormy po wypłynięciu kilka mil poza główki portu. Znanym jest również jako autor „Mes Réveries”, książki zawierającej jego refleksje na temat sztuki wojennej.

Lord George Murray służył jako generał szkockich jakobitów. Jego trudne relacje z księciem Karolem Edwardem

Stuartem wpłynęły na fiasko powstania jakobitów w 1745 roku. W swoich wspomnieniach James Johnstone zauważył, że „gdyby książę Karol spał przez całą wyprawę i pozwolił Lordowi George’owi działać za niego... po przebudzeniu znalazłby koronę Wielkiej Brytanii na swojej głowie”.

Pułkownik John O’Sullivan był w seminarium w Paryżu i Rzymie. Jako katolik nie mógł odziedziczyć irlandzkich ziem swoich rodziców. Wyemigrował do Francji, gdzie wstąpił do armii i towarzyszył księciu Karolowi w jego inwazji na Szkocję w 1745 roku. Rola O’Sullivana w kampanii jest dość kontrowersyjna, głównie ze względu na to, jak bardzo przyczynił się do klęski pod Culloden. Pomógł jednak księciu uciec z niewoli brytyjskiej i zginął jako bohater we Francji.

Louis Georges Érasme, książę de Contades, znany jest bardziej z porażki pod Minden odniesionej z rąk Ferdynanda Brunszwickiego niż z jego służby w wojnie o sukcesję austriacką, w trakcie której odniósł szereg sukcesów.

Przychylność Hajdarabadu: Nizamowie Hajdarabadu byli ważnymi monarchami regionu znanego dzisiaj jako Andhra Pradesh. Zarówno Francuzi, jak i Brytyjczycy starali się o przychylność Nizama. W 1748 roku Nizam zmarł, co doprowadziło do sporu o tron między mocarstwami. Hajdarabad znalazł się pod kontrolą Muzaffara Janga, sojusznika Francji. Jednak w 1759 roku de Bussy, francuski dowódca odpowiedzialny za obronę Hajdarabadu, został odwołany do Pondicherry (nie należy go mylić z de Bussym, który szpiegował dla Brytyjczyków w tym okresie). Po sukcesie zaskakującego ataku na Hajdarabad, przeprowadzonego przez niewielkie siły pod dowództwem Roberta Clive’a, Nizam przyjął wsparcie Brytyjczyków.

Fryderyk II, król Prus (Fryderyk Wielki), znany jest ze swojego geniuszu wojskowego i przekształcenia Prus w wielką potęgę europejską. Do 1745 roku zmusił Austrię do zrzeczenia się prawie całego Śląska. Jego ambicje wobec Habsburgów zbliżyły go do Francji w czasie wojny o sukcesję austriacką. Ale w miarę zmiany stref wpływów w Europie tak samo zmieniały się sojusze wojenne, a w wojnie siedmioletniej Francja starała się ograniczać działania swego byłego sojusznika, zmierzające do zdobycia silniejszej pozycji na kontynencie.

Ulrich Frédéric Woldemar von Lowendal był francuskim oficerem niemieckiego pochodzenia. W 1747 roku obległ i zdobył holenderską twierdzę Bergen op Zoom. Żołnierze francuscy brutalnie splądrowali miasto, raniąc lub zabijając tysiące cywilów. Wielu Europejczyków było oburzonych, a Ludwik XV usłyszał w stosunku do Woldemara: „Nie ma wyjścia kompromisowego. Albo trzeba go powiesić, albo uczynić z niego marszałka Francji”. Król opowiedział się za drugą opcją.

Feldmarszałek Kurt von Schwerin służył najpierw w armii holenderskiej, następnie, w 1720 roku, wstąpił do służby pruskiej. W 1730 był jednym z członków trybunału wojskowego, który sądził pruskiego następcę tronu (znanego później jako Fryderyk Wielki) za dezercję. Fryderyk później awansował Schwerina i uczynił go hrabią. W 1741 roku dowodził

armię pruską podczas zwycięskiej kampanii na Śląsku. Później wyróżnił się w innych bitwach, ale zginął od kuli w czasie ataku na Pragę w 1757 roku.

François de Franquetot, hrabia de Coigny, zastąpił marszałka Villarsa na stanowisku dowódcy francuskiej armii Renu. Najbardziej znany jest ze zwycięstwa nad Austriakami pod Parmą podczas wojny o sukcesję polską w 1734 roku i dowodzenia francuską obroną na Renie podczas wojny o sukcesję austriacką.

Mahé De La Bourdonnais był wybitnym francuskim marynarzem odpowiedzialnym za kolonizację Isle de France (obecnie Mauritius). Po przybyciu na wyspę w 1735 roku zdał sobie sprawę, że małe skupisko chat z zatoką na północnym zachodzie będzie idealną lokalizacją dla stolicy, która wyrosła na miasto Port Louis. Jeszcze jako gubernator wydawał się wszechstronnie uzdolniony, pracując jako inżynier, architekt, rolnik i dyrektor szpitala, który zbudował. W 1741 roku skutecznie ruszył z odsieczą oblężonej w Mahe (w Indiach) francuskiej załodze. Później został wezwany do pomocy Dupleix, gubernatorowi Pondicherry, w walkach z Brytyjczykami, ale obaj pokłócili się i Dupleix oskarżył La Bourdonnais o zdradę. W drodze powrotnej na Isle de France został porwany przez Anglików, którzy sprowadzili go do Londynu i uwolnili. Po powrocie do Francji w 1748 został aresztowany i zesłany do Bastylii. Ostatecznie został uznany za niewinnego, zmarł w 1753 roku.

Piękny Książę Karolek: Książę Karol Edward Stuart był synem wygnanego angielskiego króla Jakuba II. Po śmierci cesarza Karola VI w 1740 roku narastało napięcie między katolikami w Szkocji i Francji a protestantami w Anglii. Karol planował inwazję na Anglię, licząc na usunięcie Jerzego II z tronu w ramach poparcia dla ojca. W 1745 roku wylądował w Szkocji, zdobywając poparcie górali i wygrywając kilka bitew. Jednak gdy on i jego armia podjęli marsz na Londyn, zostali zmuszeni do wycofania się do Szkocji. Pokonany pod Culloden Moor, Karol uciekł przez Anglię, podobno przebrany za kupca-rozbitka lub za szlachetną damę. Ostatecznie przedostał się do Francji. W 1748 roku, gdy Anglia zawarła pokój z Francją, Karol został wygnany z Francji. Jego zwolennicy zniknęli, a on został wykluczony z testamentu ojca. Zmarł w 1788 roku.

WOJNA SIĘDmioLETNIA

WOJSKA BRYTYJSKIE

John Bradstreet dowodził brytyjskim atakiem na fort Frontenac, kluczową twierdzę francuską nad jeziorem Ontario.

Sir William Johnson był głównym brytyjskim dyplomatą zajmującym się sprawami Irokezów i kilkakrotnie dowodził tubylczymi wojownikami. Zdobył także Fort Niagara i towarzyszył Jeffreyowi Amherstowi w Montrealu. Po wojnie kontynuował budowanie pozytywnych relacji między Irokezami, Brytyjczykami i plemionami, które stanęły po stronie Francji.

Admirał Edward Hawke dowodził flotą brytyjską, która pokonała Francuzów w zatoce Quiberon, niszcząc francu-

skie ambicje o dominacji morskiej czy choćby stworzeniu równowagi sił z Wielką Brytanią. Jego agresywny atak na flotę admirała Conflansa zaskoczył francuskiego dowódcę i położył kres zagrożeniu francuską inwazją.

Robert Clive („Clive z Indii”) był jednym z największych dowódców i mężów stanu okresu połowy wieku. W 1751 roku odparł atak na Arcot przeprowadzony przez nababę z Karnatyku: Chandara Alego. Ścisły sojusz

Alego z Dupleix i Francuzami sprawił, że zwycięstwo to było jednym z pierwszych w konflikcie, który przeobraził się w wojnę siedmioletnią. Najbardziej znany jest ze zwycięstwa pod Plassey w 1757 roku (które ugruntowało brytyjską kontrolę nad regionem Bengalu), a także ze swoich późniejszych śmiałych rządów.

Robert Monckton był jednym z najbardziej opanowanych oficerów w kampaniach północnoamerykańskich, prowadząc działania w Nowej Szkocji, a następnie na kontynencie. Walczył na równinach Abrahama, a po zakończeniu wojny o Kanadę Amherst zlecił mu zdobycie Martyniki (którą zresztą zdobył). Francuzi ostatecznie przekazali kontrolę nad Nową Francją przy stole traktatowym w zamian za Martynikę, więc w pewnym sensie Monckton wygrał Kanadę na rzecz Wielkiej Brytanii.

Jeffrey Amherst krótko walczył w Europie pod dowództwem księcia Cumberlanda, następnie objął dowództwo w Ameryce Północnej po Abercrombiiem w 1758 roku i bezlitośnie podkopywał pozycje francuskie, aż do zdobycia Montrealu w 1760 roku. Jest również znany z celowego rozprzestrzeniania ospy wśród rdzennej ludności amerykańskiej, którą nazywał „ohydna rasa”.

John Manners, markiz Granby, walczył u boku Ferdynanda Brunszwickiego, kluczowego sojusznika Wielkiej Brytanii na kontynencie, przez większość wojny siedmioletniej w Europie. Wyróżnił się w kilku kluczowych bitwach (choć nie pod Minden, gdzie Sackville nie wyraził zgody, by kawaleria Granby’ego ścigała Francuzów) i przekształcił swoją ogromną popularność w całkiem udaną karierę polityczną.

James Wolfe jest najbardziej znany ze zwycięstwa nad markizem de Montcalm na równinach Abrahama pod Quebeciem w 1759 roku. W trakcie tej bitwy obaj generałowie zginęli. Okazało się to przedostatnim ciosem Wielkiej Brytanii, koniecznym do wygrania wojny o Kanadę.

Sir Eyre Coote służył w Brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, zwłaszcza w Indiach, gdzie walczył z książętami Mogołów, francuskimi sojusznikami, i samymi Francuzami przez trzydzieści lat (biorąc udział zarówno w wojnie siedmioletniej, szczególnie w decydującej bitwie pod Wandiwash, jak i w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych). Gardził Clive’em, ale trzeba docenić rezultat ich połączonego geniuszu.

Morta la Bestia: Przyjmuje się, że Fryderyk Wielki wypowiedział te słowa („bestia nie żyje”), gdy usłyszał o śmierci cesarzowej Elżbiety Rosyjskiej i przejęciu tronu przez jej syna Piotra, który jako wielbiciel Fryderyka nie chciał kontynuować wojny.

Zuchwałość: Brytyjskie działania w zatoce Quiberon i kilka dni wcześniej pod Lagos (Portugalia) stanowią przykład zuchwałości brytyjskich dowódców. Agresywna decyzja admirała Hawke'a, by ścigać Conflansa w głąb zdradzieckiej płycizny zatoki Quiberon, mogła być motywowana frustracją wywołaną kilkoma nieudanymi próbami wciągnięcia Francuzów w walkę lub po prostu oceną, że rozstrzygający moment jest bliski. Podobnie admirał Edward Boscawen dalekowzrocznie skupił się na prowadzeniu operacji blokady, przewidując cel podróży francuskiej floty admirała Auguste'a de la Clue, który uciekł z pierwszego punktu blokady i nie pozwolił się rozproszyć przez tylną straż de la Clue. Pozwoliło to Boscawenowi wymusić bitwę pod Lagos i zneutralizować francuską eskadrę.

„**Stary Fryc**” to przydomek Fryderyka II, geniusza wojskowego, który w 1740 roku wstąpił na tron pruski. Przekształcił Prusy w potęgę europejską, z którą trzeba się było liczyć zarówno na polu bitwy, jak i w obszarze nauki, a także powiększył terytorium Prus zarówno w czasie wojny o sukcesję austriacką, jak i wojny siedmioletniej. Jest on oczywiście lepiej znany jako „Fryderyk Wielki”.

WOJSKA FRANCUSKIE

Thomas Arthur, hrabia de Lally, służył jako doradca urodzonego księcia Karola podczas powstania jakobickiego w 1745 roku. Po klęsce Karola pod Culloden Lally udał się do Indii i poczynił wielkie postępy przeciwko wojskom Kompanii Wschodnioindyjskiej, zanim przegrał bitwę pod Wandiwash, a wraz z nią – większość francuskich terytoriów w południowych Indiach na rzecz Sir Eyre Coote'a. Wraz z Dupleix stał się kozłem ofiarnym na dworze za francuskie niepowodzenia w Indiach, za co został ścięty.

Victor François, książę de Broglie, służył jako podkomendny większości francuskich marszałków wojny siedmioletniej. Był niezawodny i kompetentny, a ostatecznie objął samodzielne dowództwo po klęsce pod Minden. Toczył poważną, a równocześnie pełną szacunku rywalizację z Granbym, którego sam podziwiał.

Sieur Louis Coulon de Villiers jest znany ze zmuszenia Jerzego Waszyngtona do poddania Fortu Necessity w 1754 roku.

François de Chevert był konsekwentnie odnoszącym sukcesy dowódcą w pierwszych trzech wojnach występujących w *Imperial Struggle*. Jego odwaga i inicjatywa pozwoliły mu się wykazać pod Hastenbeckiem w walce przeciwko księciu Cumberlandowi, a pod Lutterbergiem przeciwko innemu hanowerskiemu dowódcy (von Obergowi). Prowadził do walki niektóre z najbardziej prestiżowych jednostek Francji, w tym Volontaires Royaux i Chasseurs de Fischer.

Coueurs des bois: Ci francuscy myśliwi i kupcy, nazywani „gońcami leśnymi”, byli władcami dziczy kanadyjskiej i północnoamerykańskiej, w umiejętnościach ustępując tylko rdzennej ludności, z którą się kontaktowali. Służyli jako zwiadowcy i przewodnicy podczas francuskich działań wojennych w Ameryce Północnej. Ich wiedza i znajomość terenu często stanowiły ważną przewagę w walce.

Louis-Antoine, hrabia de Bougainville, wykazał się niesamowitą różnorodnością talentów podczas swojej długiej kariery – odznaczył się jako nawigator, kapitan statku, oficer armii, a także dyplomata. W wojnie o panowanie w Ameryce Północnej brał udział w większości udanych kampanii francuskich przed niepowodzeniami 1759 roku. Mimo wielkiego wysiłku nie był w stanie skutecznie obronić Quebecu przed Brytyjczykami po tym, jak jego dowódca, markiz de Montcalm, poległ w bitwie. Po wojnie stał się pierwszym francuskim kapitanem, który opłynął glob (wyspa Bougainville w archipelagu Wysp Salomona została nazwana na jego cześć). Otrzymał kolejną szansę na pokonanie Brytyjczyków podczas rewolucji amerykańskiej, w której on i jego okręt byli częścią francuskiej floty, która blokowała nadzieje Cornwallisa na ucieczkę z Yorktown.

Louis-Joseph de Montcalm-Grozon, markiz de Montcalm de Saint-Veran, był jednym z najbardziej uzdolnionych francuskich dowódców podczas wojny siedmioletniej. Na początku konfliktu odbił Brytyjczykom Oswego i Fort William Henry, które pozwoliły Francuzom zablokować nieprzyjacielowi kluczowe osie natarcia na Nową Francję. Również to on obronił Ticonderogę przeciwko znacznie większej armii brytyjskiej, chociaż jego agresywne działania doprowadziły go do niebezpieczeństwa i śmierci na równinach Abrahama w Quebecu.

Daniel Liénard de Beaujeu był dzielnym i zdolnym oficerem, wyróżnionym za przyjęcie tubylczych zwyczajów wojennych oraz za przywództwo nad tubylczymi formacjami we wczesnych latach wojny o panowanie w Ameryce Północnej. Zmarł wcześniej w czasie walk pod Monongahela.

Charles Eugène Gabriel de La Croix de Castries, markiz i marszałek de Castries, zdobył uznanie całego narodu za swoje męstwo w wojnie o sukcesję austriacką. W czasie wojny siedmioletniej walczył dzielnie, odnosząc rany w kilku przegranych przez Francję bitwach, m.in. pod Rossbach i Minden, po czym triumfował nad Ferdynandem Brunswickim pod Clostercamp. Po upadku Bastylii Castries szybko przyłączył się do rojalistów.

Zasadzka pod Monongahela: Wyprawa gen. Braddocka celem zdobycia Fort Duquesne zakończyła się katastrofą, w której francuskie i tubylcze oddziały zastawiły zasadzkę i złamały morale „czerwonych kurtek” Braddocka. Nierówny teren zneutralizował artylerię Braddocka, a niezrównana wiedza rdzennych wojowników o tym obszarze pomogła wywołać zamieszanie w szeregach Brytyjczyków.

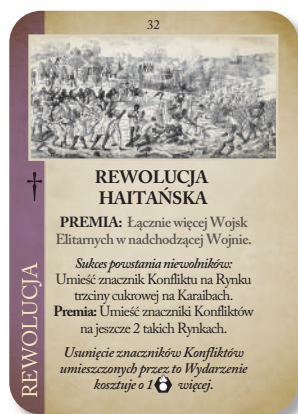
Rajd Hadika: W odpowiedzi na pruską klęskę pod Kolinem hrabia Andras Hadik poprowadził oddział około 5000 żołnierzy kawalerii wzdłuż nieoczekiwanie otwartej drogi do Berlina i zdobył miasto. Biorąc garnizon całkowicie zaskoczenia (i oszukując go, że ma przewagę liczebną, gdy w rzeczywistości było odwrotnie), ludzie Hadika wymusili kapitulację i pobrali ogromny okup, zanim wycofali się w pośpiechu przed pruskimi posiłkami.

Nawabowie: Francuski wysiłek wojskowy w Indiach był nieustannie osłabiany przez zdrady i nierzetelność ich indyjskich sojuszników. Brytyjczycy potrafili po prostu zawierać lepsze tajne układy, które decydowały o wielu sprawach w Indiach. Dodatkowo tubylczy sojusznicy często wycofywali się przy pierwszych oznakach trudności w bitwie. Niemniej francuskie sojusze mogły być bardziej stabilne, a to mogło zapewnić decydującą przewagę w dominacji nad Indiami.

KARTY WYDARZEŃ I MINISTRÓW EPOKI REWOLUCJI

KARTY WYDARZEŃ

#31 KRYZYS W CIEŚNINIE NOOTKA: W 1789 roku w cieśninie Nootka (nieдалеко wyspy Vancouver) doszło do napięcia między brytyjskimi i hiszpańskimi kupcami. Choć Hiszpania zajęła całe wybrzeże od strony Pacyfiku, to jednak brytyjscy kupcy nie byli już dłużej odprawiani z niczym. Mimo że udało się uniknąć wojny, Hiszpania została zmuszona do wycofania się z wyłącznej kontroli nad tymi szlakami morskimi. Ten dodatkowy dostęp do handlu na Pacyfiku okazał się bardzo opłacalny.

#32 REWOLUCJA HAITAŃSKA: Rewolta niewolników na Santo Domingo w 1791 roku, prowadzona przez Toussainta L'Ouverture'a, była najbardziej udanym powstaniem niewolników w historii. W rezultacie powstało nowe suwerenne państwo Haiti, w którym zniesiono niewolnictwo i wprowadzono republikę (nadal z L'Ouverturem jako stałą głową państwa, a katolicyzmem jako jedyną dozwoloną religią).

L'Ouverture po mistrzowsku napuszczał na siebie Francuzów i Hiszpanów, dopóki on i jego zwolennicy nie byli gotowi do skutecznych działań militarnych.

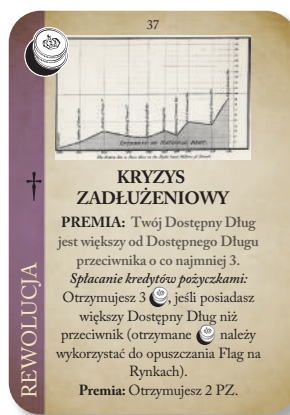
KOMENTARZ: Rewolucja haitańska miała miejsce w 1791 roku, technicznie poza czasem objętym w grze *Imperial Struggle*, ale potencjalnie mogła nastąpić wcześniej, ponieważ L'Ouverture był wolnym człowiekiem przez co najmniej kilka lat przed rewoltą. Jest to również tak ważne wydarzenie w historii Karaibów, że byłoby wstyd nie umieścić go na kartach Wydarzeń.

#33 ŁOŻA LES NEUF SOEURS: Jako jedna z kilku proamerykańskich łóż masońskich we Francji, Dziewięć Sióstr zorganizowało wsparcie dla rewolucji zarówno finansowe, jak i intelektualne. Zasięg i znaczenie tych idealistycznych spotkań po sukcesie rewolucji amerykańskiej jeszcze się zwiększyło i wpłynęło również na rewolucję francuską.

#34 LA GABELLE: Francuski podatek od soli był jednym z najbardziej uciążliwych podatków, jakie chłopcy i pracownicy niższej klasy musieli ponosić za starych rządów. Niezwykle trwały i doskonale pasujący do niereformowalnego systemu podatkowego we Francji XVIII wieku, został niemal natychmiast uchylony przez rząd rewolucyjny w 1790 roku. Powrócił ponownie wraz z Napoleonem i pozostał w mocy do II wojny światowej.

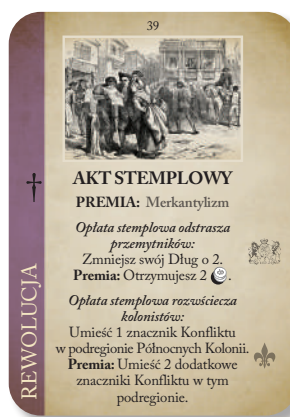
#35 KASATA ZAKONU JEZUITÓW: W 1760 roku upadł przemysł cukrowniczy na Martynice. Skutkowało to kryzysem finansowym dla Francji, co było o tyle niezwykle, że kolonia była w dużej mierze własnością i pod zarządem zakonu jezuitów. Kryzys stworzył długo oczekiwaną okazję dla politycznych i religijnych rywali zakonu (w szczególności Madame de Pompadour, która nienawidziła jezuitów za odmowę poparcia jej relacji z królem). Zorganizowali oni skoordynowany atak prawny przeciw jezuitom. Takie zachowanie zostało powielone szeroko w katolickich monarchiach, a nawet zdobyło poparcie papieża.

#36 „BOGACTWO NARODÓW”: Dla ekonomistów najważniejszym wydarzeniem 1776 roku było opublikowanie książki pod tytułem „Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów”, autorstwa szkockiego filozofa Adama Smitha. Jako usystematyzowana i obszerna analiza prawdziwej natury bogactwa państw, znaczenia specjalizacji i niezamierzonych konsekwencji zachowań ludzi zainteresowanych własnym interesem (przedstawiona w pamiętnej metaforze Smitha jako „niewidzialna ręka rynku”), ta książka pozostaje aktualna do dziś.

#37 KRYZYS ZADŁUŻENIOWY: W *Imperial Struggle* w Epoce Rewolucji oba mocarstwa wydały ogromne kwoty na wojnę, rozbudowę marynarki wojennej i wiele innych inwestycji. Niektóre z nich przyniosły zyski (jak Brytyjska Kompania Wschodnioindyjska), a inne nie. Niezależnie od tego kryzysy zadłużenia oraz zagrożenia inflacją i niewypłacalnością powodowały panikę i niepewność przez cały ten okres – szczególnie we Francji, która historycznie była mniej zdolna do odejścia od przestarzałych systemów finansowych i podatkowych niż Wielka Brytania.

#38 PIRACTWO W AZJI WSCHODNIEJ: Podczas gdy korsarstwo i piractwo zostały w tym czasie w dużej mierze ograniczone na Karaibach, nadal rozkwitało na wybrzeżu Afryki i w Azji Wschodniej, szczególnie w pobliżu cieśniny Malakka i wokół królestw Azji Południowo-Wschodniej. Zwiększyło to ryzyko handlu poza Indiami, chociaż mocarstwa europejskie stopniowo zacieśniały swoją kontrolę nad tak odległymi wodami.

#39 AKT STEMPLOWY: To brytyjskie cło na towary papierowe i dokumenty, uchwalone w 1765 roku, było główną iskrą zapalną rewolucji amerykańskiej. Parlament uchylił go już po paru miesiącach, ale szkody były nieodwracalne.

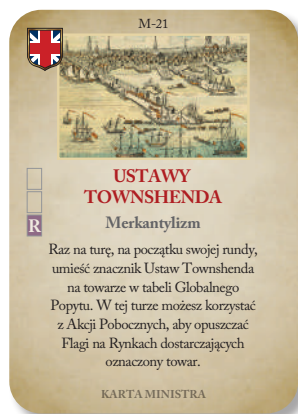
#40 KRYZYS NA FALKLANDACH: Zarówno Wielka Brytania, jak i Hiszpania zajęły Falklandy („Islas Malvinas”), wyspy u południowych krańców Ameryki Południowej. W 1770 roku wojska hiszpańskie przejęły Port Egmont od Brytyjczyków, wywołując kryzys międzynarodowy. Choiseul, szukający pretekstu do walki po klęskach wojny siedmioletniej, starał się wesprzeć roszczenia Hiszpanii i eskalować do pełnej wojny o wyspy, ale Ludwik XV odmówił. Był to również ostateczny cios dla Choiseula, który opuścił swoje stanowisko.

#41 COOK I BOUGAINVILLE: Dwoma największymi odkrywcami stulecia dla Wielkiej Brytanii i Francji byli James Cook i Louis-Antoine, hrabia de Bougainville. Podróże Cooka do Australii i Hawajów, dotąd nieznanych Europie, a także północno-zachodniej Kanady i Alaski, tworzą inspirujący zapis osiągnięć nawigacyjnych i przywódczych. Bougainville opłynął glob jako pierwszy francuski kapitan, a szczegółowe zapisy jego wizyty na Tahiti zainspirowały rozwój antropologii kulturowej. Wyspa na Pacyfiku nazwana jego imieniem była miejscem zaciętych walk podczas II wojny światowej.

KARTY MINISTRÓW

#M-19 JAMES WATT: Watt nie wynalazł silnika parowego, ale wprowadził istotne ulepszenia do jego konstrukcji. Dzięki tym ulepszeniom, które znacznie zwiększyły wydajność i wszechstronność silnika, w Wielkiej Brytanii rozpoczęła się rewolucja przemysłowa.

#M-20 NEGOCJACJE PAPIESKO-HANOWERSKIE: Kiedy papieżstwo nie uznało Karola Stuarta za następcę jego ojca Jakuba na angielskim tronie, było to równoznaczne z bezpośrednią legitymizacją rządów hanowerskich (a więc protestanckich) w Anglii. Zadało to śmiertelny cios jakobitom, którzy wcześniej zawsze mogli liczyć na wsparcie Stolicy Apostolskiej.

#M-21 USTAWY TOWNSHENDA: Seria aktów podatkowych parlamentu, zwanych tak od nazwiska Charlesa Townsenda, ówczesnego kanclerza skarbu. Została uchwalona zgodnie z aktem deklaratywnym z 1766 roku, który potwierdził prawo brytyjskiego parlamentu do stanowienia prawa i rządzenia we wszystkich sprawach związanych z amerykańskimi koloniami. Nie trzeba dodawać, że nie wyszło to na dobre, szczególnie w Nowym Jorku, który był szczególnie dotknięty skutkami ustaw. Mimo że ustawy Townshenda zostały dość szybko uchylone, szkody były nieodwracalne, a należąca do nich ustawa o herbacie spowodowała wydarzenia znane jako „herbatka bostońska”.

#M-22 EDMUND BURKE: Jako jeden z najwybitniejszych brytyjskich uczonych i mężów stanu, Burke napisał ostrą krytykę rewolucji francuskiej, zatytułowaną „Rozważania o rewolucji we Francji”, w której potępił niezamierzone konsekwencje rewolucji i zniszczenie przez nią kapitału społecznego i kultury. Ze względu na tradycjonalistyczne idee,

które artykułował, określany jest czasem jako pierwszy współczesny konserwatysta. Popierał jednak rewolucję amerykańską i uważał, że użycie siły militarnej do utrzymania kolonii w ryzach da skutki przeciwne do zamierzonego.

#M-23 TURGOT: Jacques Turgot, ekonomista i spadkobierca fizjokratów (jeden z ruchów we wczesnej ekonomii), służył Ludwikowi XVI jako minister finansów. Jego pomysły na uproszczenie podatków i zmniejszenie zadłużenia znacznie poprawiły sytuację finansową korony, ale przez ograniczenie synekur i przywilejów narobił sobie wrogów na dworze (była wśród nich sama królowa). Uważał, że Francja nie może sobie pozwolić na interwencję w imieniu amerykańskich kolonistów, mimo głębokiej sympatii dla ich sprawy, uważał bowiem również, że Francja nie powinna wspierać kraju, który utrzyma niewolnictwo.

#M-24 HANDEL W AMERYCE PÓŁNOCNEJ: Francuski handel zasobami naturalnymi Ameryki Północnej generował nie tylko znaczne fundusze dla korony, ale także wielki prestiż, biorąc pod uwagę wyjątkowość futer północnoamerykańskich.

#M-25 MARKIZ DE CONDORCET: Matematyk i teoretyk gier, pisał również obszernie o polityce (w tym o równości kobiet i równości rasowej). Najbardziej znany jest z tzw. metody Condorceta, polegającej na określeniu preferencji elektoratu wielu kandydatów; polega ona na sekwencji par, które eliminują połowę kandydatów w każdej rundzie. Istnieje studium wskazujące na to, że metoda Condorceta najlepiej agreguje preferencje dużej grupy.

#M-26 ANTOINE LAVOISIER: Antoine Laurent de Lavoisier był prawdopodobnie największym chemikiem w historii Francji i Europy, przyczyniając się do postępu w wielu różnych dyscyplinach chemicznych i biologicznych. Odkrył, że materia nie zmienia masy w wyniku procesów chemicznych, takich jak spalanie, wyizolował i opisał właściwości pierwiastków takich jak tlen i wodór oraz usystematyzował chemię w niespotykanym dotąd stopniu. Jego rola w przestarzałym i arbitralnym francuskim systemie podatkowym przypieczętowała jego los podczas rewolucji i w 1794 roku trafił na gilotynę.

WOJNA O NIEPODLEGŁOŚĆ STANÓW ZJEDNOCZONYCH

WOJSKA BRYTYJSKIE

Charles Cornwallis, hrabia Cornwallis, dowodził wojskami brytyjskimi w kilku głównych kampaniach wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych, w tym w oblężeniu Charlestonu, kampanii o Nowy Jork oraz w Karolinach, gdzie stoczył ważną bitwę pod Guilford Court House. Najbardziej znany jest z poddania się w czasie oblężenia Yorktown w 1781 roku, które ugruntowało niepodległość Stanów Zjednoczonych.

William Howe, weteran obu poprzednich konfliktów globalnych Wielkiej Brytanii, dowodził wszystkimi brytyjskimi siłami w Ameryce Północnej podczas wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych, aż do swojej rezygnacji w 1777 roku (po klęsce pod Saratogą). Zdobycie Nowego Jorku było przez niego dobrze zaplanowane, ale jego powściągliwość wobec intensywnych walk pozwoliła Waszyngtonowi i Armii Kontynentalnej wymknąć się z pułapki.

Sir Eyre Coote pojawia się tutaj po raz drugi ze względu na jego istotną obecność na polu bitwy i dowodzenie w pierwszej wielkiej kontrofensywie Wielkiej Brytanii drugiej wojny z Królestwem Majsur. Pod Porto Novo mieszane siły Coote'a, składające się z wojsk regularnych i sipajów, stały czoło potężnym siłom indyjskim dowodzonym przez Hajdara Alego i pokonały je. Następnie odniósł decydujące zwycięstwo nad Hajdarem Alim i jego synem Tipu Sultanem (który później zmierzył się z Cornwallisem w trzeciej wojnie z Królestwem Majsur).

Ochotnicy Branta: Mieszane siły milicji Mohawków i brytyjskich lojalistów, dowodzone przez Josepha Branta (urodzonego jako Thayendanega), dokonywały napadów i grabieży, nękać osady opowiadające się za niepodległością kolonii. Brant, z urodzenia Mohawk, odegrał ważną rolę w poprawie stosunków między Brytyjczykami a plemionami Irokezów.

Sir Guy Carleton dowodził siłami brytyjskimi w Quebecu, broniąc go przed atakiem amerykańskiej Armii Kontynentalnej w 1775 roku. Chociaż Montreal upadł pod koniec 1775 roku, Carleton utrzymał się w Quebecu z pomocą pierwszych oddziałów heskich walczących na służbie brytyjskiej. Pod koniec rewolucji przejął dowództwo nad siłami brytyjskimi od Sir Henry'ego Clintona.

Cornplanter, wódz Seneków (plemienia będącego członkiem konfederacji irokeskiej), wezwał swój lud do pozostania z dala od „wojny białego człowieka”. Ale kiedy konfederacja zdecydowała się stanąć po stronie Brytyjczyków, Cornplanter poprowadził Seneków do boju w zaciętych i brutalnych walkach granicznych. Po wojnie Cornplanter działał jako łącznik między nowym rządem amerykańskim a Senekami, starając się utrzymać integralność terytoriów należących do tego plemienia. Choć odnosił sukcesy, ostatecznie wyzbył się złudzeń.

John Stuart był architektem brytyjskiego sojuszu z Czirokezami i innymi rdzennymi plemionami południowych kolonii. Za jego namową Czirokezi przeprowadzali liczne napady i ataki na centra wsparcia kolonistów. Walczyli także u boku Brytyjczyków pod Twelve Mile Creek w 1775 roku.

Admirał George Brydges Rodney brał udział w kilku ważnych akcjach floty w czasie wojny siedmioletniej i rewolucji amerykańskiej. Był skutecznym i dynamicznym dowódcą marynarki wojennej, specjalizował się w rajdach i przemowaniu przyzów. Zapewnił także kluczową pomoc oblężonemu Gibraltarowi. Przyczynił się do wybuchu wojny angielsko-holenderskiej, zdobywając przy tym chwałę i fortunę.

Major John André był szefem wywiadu Howe'a. Inteligentny młody oficer zajął się brytyjskimi działaniami szpiegowskimi w czasie rewolucji. Koordynował niemal udaną zdradę i przejście West Point na stronę Brytyjczyków, a następnie dezercję Benedicta Arnolda. Złapany przez amerykański patrol i zidentyfikowany jako szpieg, został powieszony na rozkaz George'a Washingtona.

Benedict Arnold jest być może najbardziej znanym amerykańskim zdrajcą (nawet bardziej niż Aldrich Ames w XX wieku). Manewry Arnolda pod Saratogą są powszechnie uznawane za decydujące w tym zwycięstwie, a jego inwazja na Quebec, choć przedwcześnie odwołana, stanowiła poważne zagrożenie dla brytyjskiej kontroli nad Kanadą. Poirytowany, pozbawiony pieniędzy, cierpiący z powodu ran bitewnych i urażony – w jego mniemaniu – brakiem uznania za swój wkład w wojnę, Arnold uznał, że koloniści nie mogą ostatecznie wygrać, i uknuł plan poddania twierdzy West Point Brytyjczykom. Pojmanie Johna André, jego brytyjskiego opiekuna, obnażyło zdradę Arnolda, chociaż niedowierzanie Waszyngtona w ten obrót wydarzeń dało Arnoldowi wystarczająco dużo czasu na ucieczkę do Anglii.

Konflikt angielsko-holenderski: Czwarta wojna angielsko-holenderska wynikała z chęci wykorzystania przez Holendrów okazji, jaką było – ich zdaniem – nadmierne rozproszenie Wielkiej Brytanii na całym świecie w czasie rewolucji amerykańskiej. Te dwa narody nie walczyły o panowanie na morzu od czasu, gdy Wilhelm Orański objął tron angielski. Wojna ostatecznie zakończyła się bardzo źle dla Holendrów (choć byli w stanie odzyskać kilka strat terytorialnych przy stole traktatu paryskiego). Niemniej jednak w kluczowym momencie stworzyło to dodatkowe obciążenie dla priorytetów i zasobów marynarki wojennej Wielkiej Brytanii.

Hescy najemnicy: Status króla Jerzego jako elektora Hanoweru umożliwił zaciągnięcie na służbę wielu – co najmniej 50 000 – żołnierzy niemieckich, którzy wywodzili się z wielu różnych niemieckich państw. Większość z nich pochodziła z Hanoweru, Hesji-Kassel i Hesji-Hanau, przez co nazywano ich po prostu „Hesami”.

WOJSKA FRANCUSKIE

Jean-Baptiste Donatien de Vimeur, hrabia de Rochambeau, sprawował dowództwo nad armią francuską, która przybyła wesprzeć amerykańskich kolonistów, gdy Francja zobowiązała się do interwencji i wojny z Wielką Brytanią. Przybył do kolonii w 1780 roku i gdy zabezpieczył strategiczne położenie swoich sił, pomaszerował na spotkanie z armią Waszyngtona w Nowym Jorku. Wkrótce po tym rozpoczęła się kampania Yorktown i klęska Brytyjczyków.

Admirał François Joseph Paul de Grasse, hrabia de Grasse, osłaniał flotę francuską, która pokonała Brytyjczyków u ujścia zatoki Chesapeake w Marylandzie, uniemożliwiając zaopatrzenie i ewakuację Armii Cornwallisa oraz wzmacniając Francuzów i Amerykanów żywnością i wsparciem artyleryjskim. Cornwallis nie miał innego wyboru, jak poddać swoją armię.

George Washington („Amerykański Cyncynat” – nawiązanie do Lucjusza Kwinkcjusza Cyncynata, Rzymianina, wzoru cnót obywatelskich) dowodził armią kontynentalną jako głównodowodzący, a po zwycięstwie kolonistów w rewolucji amerykańskiej został pierwszym prezydentem nowej republiki, na mocy niedawno ratyfikowanej konstytucji. Bez wątplenia jeden z największych amerykańskich mężów stanu i przywódców wojennych, dziedzictwo i legenda Waszyngtona pozostawiają jedno z najpotężniejszych historycznych wpływów na kulturę amerykańską.

Marie-Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier, markiz de Lafayette, był oddanym wielbicielem Washingtona i idei rewolucji w ogóle. Lafayette przybył do kolonii na długo przed oficjalną interwencją Francji i służył z poświęceniem od Brandywine w 1777 roku, przez zimowanie w Valley Forge, po bitwy pod Monmouth i Yorktown. Jako jedna z zaledwie ośmiu osób, które otrzymały honorowe obywatelstwo USA, Lafayette był również zadeklarowanym abolicjonistą i odegrał istotną rolę we wczesnych stadiach rewolucji francuskiej, zanim przybrała tragiczny obrót.

Admirał Pierre André de Suffren St. Tropez, podobnie jak wielu oficerów światowego konfliktu angielsko-francuskiego, który podporządkował się rewolucji amerykańskiej, brał udział również w poprzednich dwóch wojnach. To właśnie w tym ostatnim konflikcie de Suffren zdobył reputację najwyższej klasy stratega morskiego, a nawet teoretyka – angażując się w długą rozgrywkę przeciwko brytyjskiej eskadrze wspierającej Kompanię Wschodnioindyjską. On i de Bussy-Castelnau zawarli ściśle partnerstwo strategiczne, z de Suffrenem na morzu i de Bussym na lądzie, a także wspierali kampanię Hajdara Alego przeciwko Brytyjczykom.

Strzelcy Morgana byli elitarną jednostką lekkiej piechoty kolonistów, słynącą z umiejętności strzeleckich swoich ludzi i rozległej służby w czasie rewolucji. Walczyli zarówno w kampaniach północnych, jak i południowych, pod dowództwem Washingtona i Greene’a.

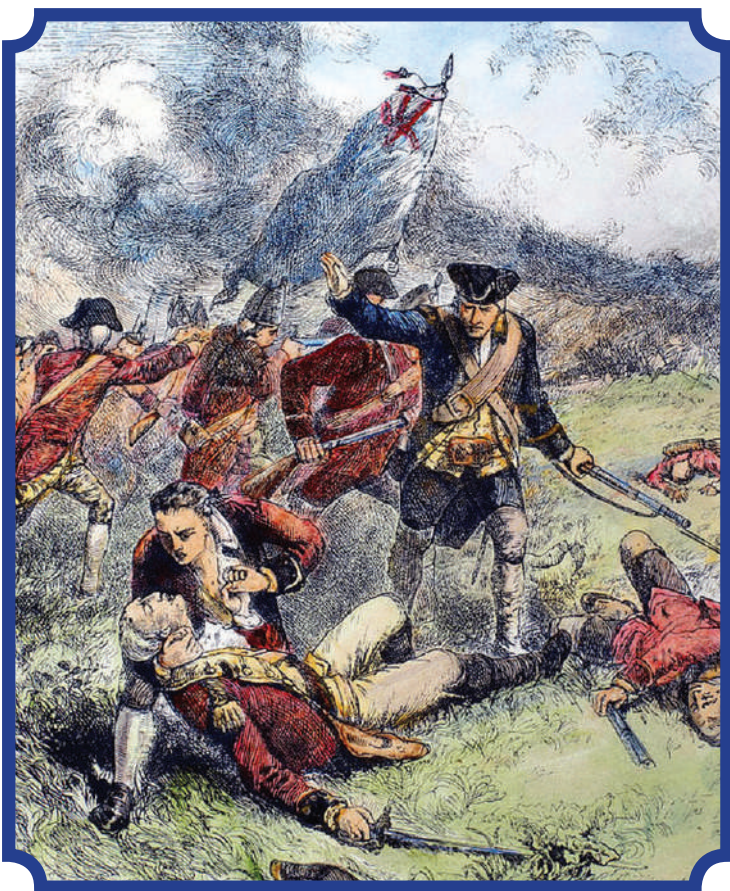
Charles Joseph Patissier, markiz de Bussy-Castelnau, był protegowanym Dupleix i zdolnym żołnierzem. W czasie rewolucji amerykańskiej, wraz z Hajdarem Alim i Tipu Sultaniem z Majsuru, Francuzi de Bussy’ego zdobyli Mahé, ważny port na zachodnim wybrzeżu Indii. Po przywróceniu linii zaopatrzeniowych Francuzi mieli realną szansę na odzyskanie znacznych udziałów w Indiach, ale ostatecznie ponieśli porażkę, ponieważ Kompania Wschodnioindyjska mocno zaangażowała się w obronę Indii.

Friedrich Wilhelm August Heinrich Ferdinand, Baron von Steuben, był zawodowym oficerem armii pruskiej, który przybył do Ameryki, aby szkolić armię kontynentalną w nowoczesnych metodach walki, taktyce i organizacji. Jego „Niebieska księga” (regulacje dotyczące porządku i dyscypliny wojsk Stanów Zjednoczonych) skodyfikowała doktrynę szkolenia armii amerykańskiej na cały następny wiek. Dowodził dywizją w Yorktown i po wojnie został obywatelem USA.

Nathanael Greene („walczący Kwakier”) prowadził bezlitosną kampanię mającą na celu odbicie kolonii południowych od Brytyjczyków. Brał udział w wielu ważnych starciach tej wojny, w tym nad Brandywine, pod Guilford Court House, Germantown, Trenton i Eutaw Springs. Powszechnie chwalony za cierpliwość, dobry osąd i zdolności przywódcze.

East River Wind: Ucieczka George’a Washingtona z Nowego Jorku pod osłoną szczęśliwie powstałej mgły – po której można było się spodziewać, że zostanie rozwiana przez wiatr typowy dla wschodniego wybrzeża Nowego Jorku – uratowała nowo powstałą Armię Kontynentalną przed całkowitym zniszczeniem przez znacznie większe i lepiej wspierane brytyjskie siły inwazyjne generała Howe’a.

Bunker Hill: Miesiąc po Lexington i Concord koloniści z Ameryki zbudowali fortyfikacje na wzgórzu Breed’s Hill (w pobliżu Bunker Hill) pod Bostonem, co skłoniło Brytyjczyków do ataku. Choć Brytyjczycy byli w stanie zająć fortyfikacje, ponieśli przy tym znaczne straty. To była pierwsza wskazówka, że wojna może być długotrwała i krwawa.

Dr Jan Szkudliński*

Początek XVIII wieku zastał Rzeczpospolitą Obojga Narodów dumnie rozciągającą się na europejskich mapach od Witebska po Kraków i od Poznania po Braclaw, obejmującą całą obecną Litwę, Białoruś, większość Łotwy i połowę obecnej Ukrainy. Mapa tego samego obszaru przedstawiająca granice z końca osiemnastego stulecia wygląda już zupełnie inaczej. W miejscu nieobecnej Rzeczpospolitej znajdziemy trzy inne państwa – Prusy, Austrię i – przede wszystkim – Rosję.

Dlatego o wieku XVIII w historii Polski niekiedy wolelibyśmy zapomnieć. Najpierw skomplikowane czasy saskie, czyli rządy Augusta II Mocnego i jego syna Augusta III z saksońskiej dynastii Wettynów, naznaczone wojnami toczonymi na terytorium Rzeczpospolitej, często wbrew jej interesom. Przez ziemie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego maszerowały liczne armie, ogołaczając przy okazji kraj z żywności. Potem narastająca zależność od rosnącej w siłę Rosji i wreszcie – mimo prób reform – ostateczna utrata państwowości w wyniku rozbiorów.

Nie dziwi więc, że z tego katastrofalnego dla nas stulecia najczęściej pamiętać chcemy jedynie, poza datami kolejnych rozbiorów, o wysiłkach mających na celu zreformowanie rozsypanych się Rzeczpospolitej, z kulminacją w postaci Konstytucji 3 maja. Ważne miejsce w polskiej pamięci historycznej zajmuje także pierwszy zbrojny zryw przeciwko zaborcom, czyli powstanie wzniecone przez Tadeusza Kościuszkę w 1794 roku. Nazwisko naczelnika powstania każe z kolei wspomnieć o tym, że ponad dekadę wcześniej zdobył on sławę jako jeden z czołowych inżynierów wojskowych w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych (1776-1783). Sam fakt, że oto oficer z Polski uczestniczył w działaniach wojennych na innym kontynencie, świadczy o tym, że osiemnastowieczna polityka bynajmniej nie ograniczała się do wydarzeń rozgrywających się w Europie Środkowej i nie skupiała wyłącznie na losach Rzeczpospolitej.

Świat obfitował wówczas w wydarzenia niezwyklej wagi. W Europie wiek XVIII rozpoczął się od konfliktu o niespotykanej dotychczas skali – wojny o sukcesję hiszpańską (1701-1714). W wojnie tej Francja i sprzymierzone z nią Hiszpania i niektóre księstwa niemieckie walczyły z wielką koalicją złożoną z Wielkiej Brytanii, Republiki Zjednoczonych Prowincji i habsburskiej Austrii. Działania prowadzono w północnych Włoszech, w Hiszpanii, w Hiszpańskich Niderlandach (obecnej Belgii), a także na morzach i oceanach oraz w koloniach wojujących stron. Głównymi aktorami tego konfliktu były Francja, władana przez Króla Słońce Ludwika XIV (panował 1643-1715), oraz Wielka Brytania, współrządzona przez króla i oparty na parlamencie rząd. Potężna Francja dążyła do dalszej ekspansji terytorialnej i dominacji na kontynencie, Wielka Brytania usiłowała zaś temu przeszkodzić i jednocześnie osiągnąć dominację na morzach i w koloniach. W trakcie tej wojny stoczono szereg wielkich bitew, z najsłynniejszymi starciami pod Blenheim

(1704), Ramillies (1706) i Malplaquet (1709), w których łączna liczebność walczących armii sięgała nawet 100 tysięcy żołnierzy, czyli więcej niż w XVII-wiecznych konfliktach. Mimo niepowodzeń ofensyw we Włoszech i w Niderlandach i mimo wielkich klęsk w Niemczech i Niderlandach Francja okazała się przeciwnikiem niezwykle wytrzymałym, zdolnym odbudowywać swe armie i stawiać skuteczny opór przeważającej koalicji; ostatecznie przetrzymała swych przeciwników i osiągnęła znośne warunki pokoju.

W odróżnieniu jednak od pokoju zawartego sto lat później we Wiedniu (w 1815 roku ustalono na dobre kilkadziesiąt lat strefy wpływów i granice mocarstw), kres wojny o sukcesję hiszpańską nie oznaczał zakończenia brytyjsko-francuskiej rywalizacji. Oba państwa miały w wieku XVIII stoczyć jeszcze co najmniej sześć wielkich konfliktów zbrojnych, a ich okręty i żołnierze walczyć w Europie, na Karaibach, w Ameryce Północnej i w Indiach. Przy skali tych konfliktów błędnie zupełnie wojna o sukcesję polską (1733-1735) – kiedy to po śmierci króla Polski Augusta II Mocnego Francja bez powodzenia usiłowała utrzymać na polskim tronie jego rywala, Stanisława Leszczyńskiego, teścia króla Francji Ludwika XV. Ten wybrany przez polską szlachtę kandydat zaniepokoił jednakże Rosję i Austrię, które z pomocą swoich wojsk doprowadziły do elekcji elektora Saksonii Augusta III, syna Augusta Mocnego. W konflikcie tym Francja bez powodzenia usiłowała desantować wojsko pod Gdańskiem, odniosła natomiast szereg sukcesów zbrojnych w walce z Habsburgami nad Renem, Hiszpania zaś odzyskała utracone w wojnie o sukcesję Sycylię i Neapol (całe dzisiejsze południowe Włochy). Jednak liczne kwestie sporne pozostały, a próby rozwiązywania ich przy użyciu siły podejmowano często i pod każdym możliwym pretekstem. Przykładowo, gdy w roku 1740 tron Austrii po zmarłym Karolu VI objęła jego córka Maria Teresa, wielu władców uznało to za wygodny pretekst do powiększenia swej władzy kosztem Austrii. Powoływali się na złamanie odwiecznego zwyczaju dotyczącego następstwa tronu. Młody król Prus Fryderyk II uderzył na austriacki Śląsk i opanował go, wprowadzając w ten sposób swoje państwo do grona mocarstw i odnosząc pierwszy z szeregu sukcesów, które miały przynieść mu przydomek „Wielki”. Wkrótce wojna o sukcesję austriacką rozprzestrzeniła się także na Niderlandy, północne Włochy, Czechy, nadreńskie niziny i wody oceaniczne, gdy do konfliktu włączały się kolejne kraje. W wyniku wojny Maria Teresa zachowała ostatecznie tron, ale Śląsk na długie lata pozostał przy Prusach.

Dekadę później rozgorzał jeszcze większy konflikt, gdy w obawie przed rodzącą się koalicją montowaną przez żadną odwetu Austrię Fryderyk II uderzył na Saksonię. To ponownie spowodowało erupcję przygasłego konfliktu brytyjsko-francuskiego. Tym razem doszło do „rewolucji dyplomatycznej” – w wyniku pieczołowitych zabiegów dyplomatycznych tradycyjnie wrogie sobie Francja i Austria zawarły sojusz przeciwko Prusom. W wojnie tej, nazwanej siedmioletnią (1756-1763), udział wzięła większość państw europejskich, walki toczono także w ich posiadłościach kolonialnych (np. w Ameryce Północnej konflikt ten znany jest jako wojna z Francuzami

i Indianami), co uczyniło z tej wojny pierwszy konflikt globalny. Także w tym konflikcie Rzeczpospolita, rządzona wciąż przez Augusta III Sasa, nie brała udziału, choć przez jej terytorium maszerowały kolejne armie stron walczących. Ziemię polską traktowane były jako wygodny teren do przemarszów, reorganizacji, zimowania, a także rekrutacji żołnierza – Fryderyk II nie wahał się porywać ludzi z terenów Polski, by uzupełniać w ten sposób ogromne straty swych armii. Pruski król kazał też bić fałszowane polskie monety z obniżoną zawartością kruszcu, co przynosiło mu wielkie dochody niezbędne do kontynuowania wojny, lecz znacznie osłabiało polską gospodarkę. Rzeczpospolita, sparaliżowana rywalizacją stronnictw magnackich i przemożnym wpływem Rosji, była wobec tego kompletnie bezsilna. Wojsko prawie nie istniało, a przedstawiciele Rosji i innych mocarstw dbali o to, by próby reform były blokowane i ośmieszane, a Sejm pozostawał sparaliżowany na skutek obowiązywania liberum veto.

W wojnie siedmioletniej Wielka Brytania osiągnęła zdecydowane zwycięstwo w koloniach, jednak ciężar finansowy zwycięstwa był ogromny. Szukając pieniędzy, brytyjscy ministrowie zaczęli nakładać podatki na swoje kolonie. W tym samym czasie, gdy tron Rzeczpospolitej objął Stanisław August Poniatowski i rozpoczął próby wdrażania ograniczonych reform, brytyjscy koloniści w Ameryce Północnej zaczęli buntować się przeciwko finansowym ciężarom nakładanym przez londyński rząd, na którego skład i politykę wpływu nie mieli. W połowie kolejnej dekady doszło do zerwania stosunków między Wielką Brytanią a jej najstarszymi północnoamerykańskimi koloniami. By stłumić opór kolonistów, Londyn skierował do Ameryki flotę i wojsko, a w odpowiedzi 13 kontynentalnych kolonii zbuntowało się i ogłosiło niepodległość. Gdy w Rzeczpospolitej po walkach konfederacji barskiej i I rozbiórce rosła świadomość konieczności dalszych reform, w Ameryce narodziło się nowe państwo. Do walk amerykańsko-brytyjskich włączyły się Francja i Hiszpania. Koalicjanci odnieśli sukces, jednakże francuska monarchia pogrzyżła się w efekcie w finansową zapaść, z której podźwignąć się już nie mogła. W 1789 roku zwołane przez Ludwika XVI Stany Generalne nie chciały pokornie wypełniać królewskiej woli i nakładać nowych podatków. Kończyła się epoka absolutystycznych królestw, nastął czas rewolucji i początek państw narodowych. Okrojona rozbiorem, ubezwłasnowolniona przez Rosję Rzeczpospolita nie była w stanie odegrać w tych wydarzeniach żadnej roli i dlatego przed końcem wieku zniknęła z mapy Europy.

**Autor jest historykiem wojskowości, tłumaczem anglojęzycznej literatury historycznej i pracownikiem naukowym Muzeum Gdańska.*

KOBIETY

Brawurowa rola tytułowa pięknej Keiry Knightley w filmie „Księżna” (2008 r.) zapada w pamięć. Trzeba jednak wiedzieć, że kobiety niezwykle rzadko mogły wpływać na bieg wydarzeń politycznych tak, jak dokonała księżna Devonshire. Samo jej nazwisko ukazuje najpoważniejszy warunek działalności publicznej dam – zgodę na ich aktywność publiczną wyrazić musieli ich mężowie.

Wyjątek stanowiły monarchinie, obejmujące jednak władzę wyłącznie w sytuacji, gdy brakowało męskiego kandydata do tronu. W XVIII wieku były to między innymi Maria Teresa, cesarzowa Austrii, królowa Wielkiej Brytanii Anna czy caryce Rosji Elżbieta i Katarzyna. Samodzielną rolę odgrywać mogły też królewskie kochanki, jak słynne Madame de Pompadour i Madame du Barry, lub też królowe-wdowy, jak miało to miejsce w Hiszpanii za regencji Marii Ludwiki Sabaudzkiej. Wysoko urodzone panie organizowały też salony towarzyskie, będące miejscem spotkań osób z ich sfer i przedstawiciele oświecenia. Przytłaczająca większość XVIII-wiecznych kobiet była jednak pozbawiona większości praw i pozostała zupełnie anonimowa, nie zapisując się na kartach historii.

OBKOKRAJOWCY W SŁUŻBIE INNYCH PAŃSTW

Wiek XVIII wciąż jeszcze był świadkiem błyskotliwych karier obcokrajowców. Książę Józef Poniatowski, przyszły bohater wojen napoleońskich, karierę wojskową rozpoczynał w roku 1780 na służbie austriackiej i został ciężko ranny w szturmie tureckiej twierdzy Šabac w Serbii w 1788 roku. Syn Augusta II Mocnego, Maurycy Saski, dowodził wojskami francuskimi w wojnie o sukcesję austriacką, bijąc armię austriacko-brytyjsko-holenderską pod Fontenoy w Belgii w 1745 r. Szkoccy jakobici i Irlandczycy walczyli w wielu kontynentalnych armiach. W 1709 roku pod Malplaquet w służbie francuskiej wstąpił pułk irlandzki, szkocki jakobita James Keith został pruskim feldmarszałkiem i zginął w bitwie pod Hochkirch w 1758 r., a rok wcześniej w bitwie pod Pragą zginął potomek irlandzkich jakobitów, austriacki feldmarszałek Maximilian Browne. Tadeusz Kościuszko i Kazimierz Pułaski zostali bohaterami amerykańskiej wojny o niepodległość, należąc do licznego grona Europejczyków podróżujących za Atlantyk, by walczyć po stronie kolonistów.

Niektórzy z tych obcokrajowców zostali zapamiętani w kilku państwach. Ciekawostką jest, że imię austriackiego wodza z włoskiej dynastii, Eugeniusza Sabaudzkiego, nosiły w XX wieku okręty trzech bander – austro-węgierskiej (pancernik „Prinz Eugen”), niemieckiej (ciężki krążownik „Prinz Eugen”) i włoskiej (lekki krążownik „Eugenio di Savoia”).

BRYTYJCZYCY W GIBRALTARZE

Skąd się wzięli Brytyjczycy w Gibraltarze? Ten kluczowy punkt u wejścia z Atlantyku na Morze Śródziemne od wieków pozostawał częścią Hiszpanii. W wojnie o sukcesję hiszpańską Brytyjczycy usiłowali uzyskać bazę morską w rejonie cieśniny gibraltarskiej, planując działania morskie przeciwko Francuzom. Podejmowano próby desantu w Kadyksie w 1702 roku i w Barcelonie w roku 1704 – działając na terenie Hiszpanii w imieniu tzw. Karola III habsburskiego kandydata do hiszpańskiego tronu. W pierwszych dniach sierpnia 1704 roku flota brytyjska uderzyła na Gibraltar – i to, co nie udało się w starych portowych miastach, tym razem się powiodło. Jeszcze w tym samym roku wojska francuskie i hiszpańskie wierne Karolowi V Burbonowi rozpoczęły oblężenie, trwające od września do marca 1705 roku, jednak bez powodzenia. Brytyjczycy, choć zajmowali Gibraltar w imieniu popieranego przez siebie kandydata do hiszpańskiego tronu, zawarowali sobie bezpośrednie panowanie nad tym kluczowym punktem strategicznym w traktacie w Utrechcie w roku 1713.

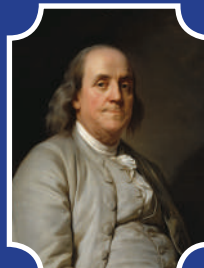
Hiszpania usiłowała odzyskać Gibraltar zbrojnie w czasie wojny z Wielką Brytanią w roku 1727 oraz w czasie amerykańskiej wojny o niepodległość, do której przyłączyła się wraz z Francją. To „wielkie oblężenie Gibraltaru”, trzynaste i ostatnie w historii tego miejsca, trwało cztery lata (1779-1783), brytyjski garnizon jednak odparł wszystkie próby ataku. Gibraltar, popularnie zwany w Wielkiej Brytanii „Skałą”, odegrał kluczową rolę jako baza morską i lotniczą w II wojnie światowej i mimo dyplomatycznych już tylko sporów z Hiszpanią, do dzisiaj pozostaje terytorium zamorskim Wielkiej Brytanii.

ŁĄCZNOŚĆ XVIII-WIECZNEGO ŚWIATA

Wiek naznaczony brytyjsko-francuską rywalizacją przyniósł szereg odkryć i wynalazków, które miały zrewolucjonizować życie ludzkie. Naukowcy i wynalazcy tworzyli podwaliny nowoczesnych nauk, budowali i usprawniali maszynę parową i tworzyli podstawy rewolucji przemysłowej. W dziedzinie łączności na pierwszy rewolucyjny wynalazek – telegraf – trzeba było jeszcze poczekać. W efekcie komunikacja lądowa i morska były niebywale czasochłonne. Koordynowanie funkcjonowania państw czy prowadzenia działań wojennych było możliwe tylko w bardzo ogólnych zarysach. Rejs z Europy przez Atlantyk trwał co najmniej sześć tygodni, w razie niesprzyjających wiatrów mógł wydłużyć się nawet dwukrotnie. Ponadto był nieprzyjemny i niebezpieczny, dlatego podróżowano stosunkowo rzadko. Na lądzie łączność zapewniała poczta, jednak na wielkich połaciach północnoamerykańskich kolonii także i ten sposób zajmował wiele czasu. Ogromnie wiele zależało zatem od umiejętności, intuicji i samodzielności osób, którym powierzano dane zadanie, jako że metropolia mogła tylko w ograniczony sposób wpływać na ich postępowanie. Usilne próby ścisłego zarządzania amerykańskimi koloniami z Londynu, w którym koloniści nie byli reprezentowani, były jedną z przyczyn amerykańskiej rewolucji i zerwania Amerykanów z metropolią.

FRANCJA A STANY ZJEDNOCZONE

Gdy 13 amerykańskich kolonii ogłosiło niepodległość jako Stany Zjednoczone, Kongres Kontynentalny obradujący w Filadelfii zdawał sobie doskonale sprawę, że zwycięstwo nad wojskami metropolii będzie niebywale trudne bez pomocy z zewnątrz. W związku z tym do poszczególnych europejskich państw kierowano emisariuszy w poszukiwaniu pieniędzy, broni i przede wszystkim pomocy zbrojnej.

Do Paryża posłany został Benjamin Franklin, w tym czasie zapewne najbardziej znany Amerykanin na świecie. Franklin, jeden z najbardziej wpływowych publicystów Ameryki, w połowie wieku zajął się badaniami nad elektrycznością, formułując podstawy nowej dziedziny nauki i konstruując jeden z kluczowych wynalazków w dziejach – piorunochron, co przyniosło mu sławę. Gdy jako przedstawiciel swej rodzinnej Pensylwanii przebywał w Londynie, był „rozchwytywany” przez towarzystwo i kręgi naukowe, co zaowocowało podróżami do Szkocji, Holandii i Francji. Gdy więc przybył do Paryża, miał tam już licznych znajomych i niemałe wpływy, które umiejętnie wykorzystywał.

Dopiero jednak wieści o zwycięstwie Amerykanów nad Brytyjczykami pod Saratogą sprawiły, że Francja zdecydowała się włączyć do wojny w przymierzu z Hiszpanią. Szereg Francuzów walczących już po stronie amerykańskiej, w tym sławny markiz Lafayette, wracało w wir konfliktu pod sztandarem własnego państwa. Interwencja francusko-hiszpańskiej floty uczyniła brytyjskie wysiłki celem spacyfikowania kolonii nazbyt kosztownymi. W 1781 roku francuska eskadra zablokowała brytyjskie wojska lorda Cornwallisa w porcie Yorktown, zmuszając go wkrótce do kapitulacji przed armią kontynentalną George'a Washingtona i wspierającymi ją wojskami francuskimi. Po długich negocjacjach, w roku 1783 w Paryżu podpisano pokój między Wielką Brytanią a nowym państwem – Stanami Zjednoczonymi.

WOJNA SIĘDMIOLETNIA

Król Prus Fryderyk II, choć po wojnie o sukcesję austriacką został panem Śląska, nie mógł czuć się pewnie w swej nowej zdobyczy. Austria podejmowała intensywne zabiegi dyplomatyczne celem zbudowania antypruskiej koalicji i odzyskania utraconej prowincji. W roku 1756 Fryderyk postanowił wyprzedzić nieuniknione i uderzył na popierającą Austrię Saksonię, rządzoną wówczas przez elektora Fryderyka Augusta II, będącego jako August III przedostatnim królem Polski. Fryderyk zapoczątkował w ten sposób konflikt, w ramach którego wkrótce walki miały toczyć się we Włoszech, w Niemczech, na morzach i oceanach, na Karaibach, w Kanadzie i w Indiach. Była to jedna z pierwszych wojen światowych.

Fryderyk rozpetał burzę. Przeciwko niemu wkrótce walczyła koalicja złożona z Austrii sprzymierzonej ze swym tradycyjnym wrogiem, Francją, oraz Rosją i Szwecją (prowadzącą działania ze swych posiadłości nad Bałtykiem). Liczyć mógł jedynie na pomoc Wielkiej Brytanii, głównie finansową, sprawność własnego wojska i systemu jego mobilizacji oraz na własne talenty dowódcze, dzięki czemu zdołał utrzymać się do stycznia 1762 roku, gdy niespodziewana śmierć carycy Elżbiety spowodowała ostatecznie wycofanie się Rosji z wojny; w ten sposób przypieczętowany został los Śląska, którego Habsburgowie nie byli już w stanie odzyskać.

W koloniach natomiast triumfowali Brytyjczycy. W czasie tzw. wojny o panowanie w Ameryce Północnej kolonie amerykańskie wspierane przez wojska z metropolii pokonały siły francuskie i ich rdzennych sprzymierzeńców. Brytyjczycy zdobyli Quebec i Montreal, opanowując Kanadę. W 1759 roku w zatoce Quiberon na Biskajach flota brytyjska rozgromiła flotę francuską, grzebiąc francuskie plany przeniesienia działań wojennych na Wyspy Brytyjskie. Panowanie na morzach umożliwiło Brytyjczykom opanowanie szeregu posiadłości kolonialnych Francji i Hiszpanii. W wyniku traktatów pokojowych Brytyjczycy w zamian za zwrot niektórych zdobyczy otrzymali Kanadę i Florydę.

Odkąd GMT Games opublikowało naszą grę *Twilight Struggle* w 2005 roku, Jason i ja chcieliśmy wspólnie stworzyć kolejną grę. To nie przypadek, że w tej grze chodzi również o globalny konflikt pomiędzy supermocarstwami. Ale w przeciwieństwie do *Twilight Struggle*, gdzie tożsamość supermocarstw jest dobrze znana, w *Imperial Struggle* dwóch rywali próbuje ustalić, który z nich zdominuje rodzącą się nowożytność. Ta różnica nie jest trywialna. *Imperial Struggle* obejmuje dwa razy większy okres historii, zawiera wiele wojen z udziałem broni palnej, z obiema potęgami ścierającymi się bezpośrednio i wymaga bardziej szczegółowego traktowania innych wielkich mocarstw tego okresu. Szybko zdaliśmy sobie sprawę, że *Imperial Struggle* nie może za dużo czerpać z *Twilight Struggle*, jeśli nasza nowa gra ma oddać w pełni ten okres historyczny i stosunki między supermocarstwami.

Największe wyzwania projektowe w *Imperial Struggle*, jakie napotkaliśmy, były następujące: jak stworzyć prostą, szybką grę, która obejmuje 92 lata historii i cztery wojny o takiej skali i dotyczy nie tylko militarnej i politycznej, ale także społecznej i kulturowej rywalizacji, nie wymagając od gracza poznania zasad zarówno gry typu euro, jak i wojennej? *Imperial Struggle* łączy wszystkie te dynamiki, utrzymując proces decyzyjny na wysokim poziomie. Gracze reprezentują monarchów i rządy, których bezpośrednia kontrola nad sprawami militarnymi była ograniczona przez słabe poinformowanie i rozbudowane struktury zarządzania państwem. Tak więc chcieliśmy stworzyć system, w którym gracze mogliby podejmować decyzje i rozpoznać słabości, ale z ograniczoną opcją optymalizacji. Dramatyczne zmiany terytorialne mogą mieć miejsce w *Imperial Struggle* w wyniku wojny, ale ogólnie wojny mają pewne ograniczenia, dzięki którym przegrany uważa, że ustępstwa mogą umożliwić odzyskanie utraconych ziem i zemstę w następnym konflikcie, co jest reprezentowane przez Punkty Odwetu.

Kluczowe decyzje obracają się wokół tego, gdzie i kiedy zdobyć władzę i wykorzystywać otrzymane szanse. Każda runda daje szansę na stworzenie najlepszego możliwego połączenia żetonów Inwestycji i kart Wydarzeń na ręce z myślą o ograniczeniu opcji przeciwnikowi. W *Twilight Struggle* napięcie wynika z zarządzania niekorzystnymi wydarzeniami w każdej turze, celem minimalizacji ich wpływu w trakcie rozwoju sytuacji na planszy. Tutaj – odwrotnie: napięcie wynika z wykonywania najlepszych możliwych kombinacji i potężnych zagrywek, a także blokowania lub wyprzedzania przeciwnika.

Gracze czasami pytają nas o reprezentację historii alternatywnej w *Twilight Struggle*. Istnieje wiele fascynujących wydarzeń zimnej wojny, które rzeczywiście się działy, ale z pewnością powinno być miejsce na więcej wydarzeń typu „co by było gdyby”. Nie poszliśmy w tym kierunku w *Twilight Struggle*, z wyjątkiem dodatku „Godzina Zero”, ale w *Imperial Struggle* karty Wydarzeń przypominają te, które można znaleźć w grach serii COIN [np. *Andean Abyss*, *Fire in the Lake* – przyp. tłum.]. Mamy nadzieję, że nasza decyzja o odcięciu punktów akcji od wydarzeń w *Imperial Struggle* – zarówno po to, aby ograniczyć

wpływ losowego dobierania kart o różnej sile, jak i umożliwić profrancuską i probrytyjską wersję większości wydarzeń – jest tym, co szczególnie spodoba się graczom.

Mamy też nadzieję, że nasza wspólna anglofilia i franko-filia przenikają tę grę. Pracowaliśmy nad *Imperial Struggle* od dawna, a jedną z niezmiennych motywacji do zakończenia i dostarczenia gry jest nasze uznanie i przywiązanie do tych dwóch wielkich narodów. Dla nas obu było niezwykle ważne, aby Francja i Wielka Brytania obie wiodły prym w *Imperial Struggle*. Ważnym punktem zwrotnym w pracach nad *Imperial Struggle* było stworzenie kart Ministrów, z ich specyficzną mechaniką. Opinie na temat testu pokazały, że granie jako Francja jest zbyt podobne do gry Wielką Brytanią – a tego zdecydowanie nie chcieliśmy! Karty Ministrów były naszym rozwiązaniem. Mieliśmy nadzieję, że wraz z projektami kart Wydarzeń stworzą one zrównoważoną rozgrywkę, która będzie odzwierciedlać odmienne światopoglądy, priorytety i ambicje obu supermocarstw.

Chociaż wszystkie epoki historyczne mają swoje fascynujące postaci, czuliśmy, że w tej epoce pojawiły się jedne z najbardziej niezwykłych i charakterystycznych osobistości wszech czasów. Karty Ministrów i Wydarzeń pomogły nam nadać im należną rolę w rozgrywce, a umieszczenie ich (zwłaszcza postaci wojskowych) na żetonach Wojsk dodało Wojnom historycznego smaczk. Wcześniejsze wersje gry przyznały specjalne uprawnienia niektórym przywódcom i zwiększały asymetrię w sposobie prowadzenia wojen, ale granie z tymi przywódcami wydawało się dość toporne. Jeśli gracze zaakceptują *Imperial Struggle*, a wersja, którą macie przed sobą, stanie się znana, z niecierpliwością będziemy czekać na wskrzeszenie pomysłów, które – w grze nakazującej przecież graczom opanowanie nowych mechanik i systemu rozgrywki – wydawały nam się zbyt daleko idące.

Niektórzy testerzy i obserwatorzy pytali: gdzie jest Napoleon? Mówiąc najprościej: wczesne wersje gry, które obejmowały okres napoleoński, wydłużyły czas gry o prawie jedną trzecią i dodały więcej złożoności zasad, które wchodziły w życie dopiero pod koniec gry. Jeśli gracze będą czerpać dużo radości z *Imperial Struggle*, pokusa, aby stworzyć rozszerzenie lub kontynuację celem rozprawienia się z rewolucją i Napoleonem (lub kimkolwiek, kto mógłby się pojawić po rewolucji!), będzie nie do odparcia.

Ale dość o tym, czego nie ma w pudełku. Mamy nadzieję, że znajdziesz godziny napięcia, triumfu i chwały w jego tekturowej zawartości; że jeśli jesteś mniej zaznajomiony z zawirowaniami i dramatami, które charakteryzowały XVIII wiek, zauroczysz się nim tak jak my. A jeśli jesteś już wielbicielem tego okresu, poczujesz, że sprawiedliwie go zaprezentowaliśmy.

Ananda Gupta, Jason Matthews

Przygotowanie polskiej edycji *Imperial Struggle* było zadaniem nadzwyczaj trudnym, nie tylko ze względu na objętość treści, ale również konieczność zachowania zgodności z opisywaną epoką historyczną. Tłumacząc poszczególne terminy i pojęcia, kierowaliśmy się przede wszystkim odpowiednim dostosowaniem ich do klimatu epoki oraz praktyczną użytecznością dla graczy. Wspólnie z tłumaczem, Michałem Włóczyko, przez wiele godzin dyskutowaliśmy o poszczególnych propozycjach i rozważaliśmy różne rozwiązania. Mamy wielką nadzieję, że efekt tych dyskusji przypadnie Wam do gustu.

Chcieliśmy, aby przyjęte przez nas terminy już samym brzmieniem opisywały mniej więcej funkcję, jaką pełnią w grze, tym samym ułatwiając graczom rozpoczęcie przygody z *Imperial Struggle*. Nieco nazbyt suche i techniczne – naszym zdaniem – terminy oryginalne (np. War Tile i Bonus War Tile) zastępowaliśmy takimi, które pozwalają graczom bardziej wczuć się w epokę (Wojsko Regularne i Wojsko Elitarne). Podobnie „Theatre Bonus Strenght” zamieniliśmy na bardziej obrazowe „Posiłki”, a „Political Spaces” na „Poselstwa”. Najwięcej zastanawialiśmy się nad odpowiednikiem terminu „Shift”, oznaczającego zmianę statusu kontroli pola poprzez położenie/zdjęcie żetonu z flagą. Ostatecznie zdecydowaliśmy się na termin „Przekup”, który nie tylko dobrze pasuje do charakteru pól (polityczne Poselstwo i ekonomiczny Rynek) i jest stosunkowo krótki (co istotne), ale także dobrze oddaje samą istotę polecenia „Shift”, czyli „zmianę kontroli”.

Niektóre nazwy geograficzne pozostawiliśmy w oryginalnym brzmieniu (np. wyspa Puerto Rico, dla odróżnienia do współcześnie używanej nazwy administracyjnej terytorium Portoryko), inne spolszczyliśmy (np. Mysore na Majsur, na podstawie literatury przedmiotu), a jeszcze inne zmieniliśmy całkowicie (np. Bahamas Run West na Andros, największą wyspę w archipelagu Bahamów). Niekiedy potrzebna była korekta merytoryczna, np. w Indiach pole „Nizam” zmieniono na „Hajdarabad” (pojęcie „nizam” oznacza tytuł władcy Hajdarabadu).

Oprócz tłumaczenia gruntownie przeanalizowaliśmy wszelkie niejasności i wątpliwości, które zgłaszali posiadacze oryginalnego wydania gry. Z tego względu instrukcja została przeredagowana i uzupełniona o niezbędne zapisy tak, aby polscy gracze podobnych problemów już nie odczuli. W ten sam sposób poprawione zostały również karty wydarzeń i ministrów. Gdyby ktoś jednak zamierzał szukać dodatkowych wyjaśnień w anglojęzycznych serwisach internetowych (np. boardgamegeek.com) czy po prostu chciał poczytać opinie o grze użytkowników z całego świata, polecamy skorzystanie z Indeksu, który wzbogaciliśmy o słowniczek najważniejszych terminów.

Życzymy wielu emocjonujących rozgrywek!
Bartosz Odorowicz

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

ANGLOJĘZYZNA

- ◇ John B. Owen, *The Eighteenth Century*, Rowman and Littlefield 1975.
- ◇ Derek McKay & H. M. Scott, *The Rise Of The Great Powers 1648-1815*, Routledge 2014.
- ◇ Robert & Isabelle Tombs, *That Sweet Enemy: the British and French from the Sun King to the Present*, Knopf 2007.
- ◇ Robert Markham, *Soldier Kings: the Seven Years War World-wide*, Avalanche Press 2002.
- ◇ Zara Anishanslin, *Portrait of a Woman in Silk: Hidden Histories of the British Atlantic World*, Yale 2016.
- ◇ Stephen Yafa, *Cotton: The Biography of a Revolutionary Fiber*, Penguin 2005.
- ◇ Paul Lacroix, *France in the Eighteenth Century: Its Institutions, Customs, and Costumes*, Bickers & Son 1876 (original); ed. Suzanne Alleyn, Spiderwort Press, 2017.
- ◇ Douglas Peers, *India under Colonial Rule 1700-1885*, Routledge 2013.
- ◇ Emile de Bonnechose, *The History of France from the Invasion of the Franks under Clovis to the Accession of Louis Philippe*, Routledge 1856.
- ◇ Linda Frey, *Marsha Frey, The treatments of The War of the Spanish Succession: An Historical and Critical Dictionary*, Greenwood 1995.
- ◇ Julian Stafford Corbett, *England in the Seven Years War: A Study in Combined Strategy (vol. II), 1907*; Pickle Partners Publishing 2011.

POLSKOJĘZYZNA

- ◇ Edmund Cieślak, *Stanisław Leszczyński*, Ossolineum 1994.
- ◇ Kazimierz Dziewanowski, *Brzemię białego człowieka*, Oficyna Wydawnicza RYTM.
- ◇ Walter Issacson, Benjamin Franklin: *Życie Amerykanina*, Wydawnictwo Poznańskie 2020.
- ◇ Robert Kisiel, *Strzegom-Dobromierz 1745*, Bellona 2001.
- ◇ Robert Kisiel, *Praga 1757*, Bellona 2003.
- ◇ Nina Kracherowa, *„Partyzant moralności”*, Wydawnictwo Śląsk 1989.
- ◇ Zofia Libiszowska, *Ludwik XV*, Ossolineum 1997.
- ◇ Jacek Machowski, *Piractwo w świetle historii i prawa*, Wydawnictwo Akademickie Dialog 2015.
- ◇ Wojciech Magdziarz, *Ludwik XIV*, Ossolineum 2004.
- ◇ Piotr Napierała, *Sir Robert Walpole (1676-1745) – twórca brytyjskiej potęgi*, Wyd. Naukowe UAM 2008.
- ◇ Mirosław Grzegorz Przeździecki, *Kunersdorf 1759*, Bellona 1997.
- ◇ Rafał Radziwonka, *Blenheim-Hochstädt 1704*, Bellona 2008.
- ◇ Rafał Radziwonka, *Ramillies 1706*, Bellona 2010.
- ◇ Franz Szabo, *Wojna siedmioletnia w Europie*, Napoleon V 2018.

Projekt gry: Ananda Gupta & Jason Matthews

Deweloper: Ralan Hill

Dyrektor artystyczny: Rodger B. MacGowan; okładka (pole gry, zasady): Terry Leeds; plansza, liczniki i karty: Terry Leeds; podręczniki i pomoce gracza: Charlie Kibler

Montaż: James McFetridge, Kai Jensen, Jeff Loewenguth, Margo Marquess, Andrew Polak

Koordinacja produkcji: Tony Curtis

Producenci wykonawczy: Tony Curtis, Rodger MacGowan, Andy Lewis, Gene Billingsley & Mark Simonitch

Testerzy: Peter Card, Riku Riekkinen, Daniel Haas, Chris Cantrell, Rajnan Gupta, Harold Buchanan, Pat Mulvihill, Trevor Bender, Charlie Roselius, Tim Porter, Barry Setser, Michael Lahl, Nicholas Werner, Nicolas Emmanuel Chaffron, Marco Poutré, Tom Kassel, Marc Guenette, David Stengle, Luis Soto, John Echeverria, Michael Solomon, David Amidon, Andrew Kluck, David Abecassis, Nicolas Gillon, Pierre Faucher, Hervé Godinot, Steve Cole, Ryan O' Donoghue, Joel Toppen

Moduł VASSALA: Joel Toppen

Dużo Miłości i Specjalne Podziękowania: Solveig Singleton
Decorative Page Art and Divider: FreePic (www.freepik.com)

PRZYGOTOWANIE EDYCJI PL

Tłumaczenie: Michał Włóczko

Prowadzenie projektu: Bartosz Odorowicz

DTP: Studio Graficzne GOYKE.EU, Krzysztof Klemiński

Produkcja: Agata Jurczyszyn, Arleta Staniszevska

Korekta: Krzysztof Szymczyk

Konsultacja historyczna: dr Jan Szkudliński

Imperial Struggle

GMT GAMES

P.O. Box 1308, Hanford, CA 93232
www.GMTGames.com

PHALANX

Vertima Sp. z o.o. sp. k.
Al. Przyjaźni 59L/7, 45-572 Opole, Polska
www.phalanxgames.pl